
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 13 02 09 036 1

גרת רב שרירא גאון

הוצאתיה לאור

י הנוסחאות הנכונות בכתיבות ידות שונות

בתקונים והערות עם הארות כיד ה׳ הטובה עלי

דוב בער גאלדבערג

המכונה

ב״ג

נדפס בדפוס יחיאל בריל

מאינץ

בשנת תרל״ג לפ״ק.

Druck von J. Bril, in Mainz.

אגרת רב שרירא גאון

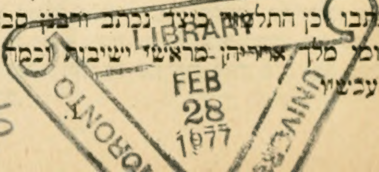
בכ"י פריס

שאלה ששאל מרנא ורבנא יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני אדונינו מר רב שרירא גאון ראש ישיבה של גולה בשם הקהל הקדוש קהל קירואן וצוה וכתב לו תשובתה בשנת אלף רצ"ח למנין שטרות [היא ד' אלפים תשמז ליצירה לחשבון בהר"ד]

בכ"י לונדון

שאילו רבנן דבקירואן לבבא דמתיבתא לבי דינא דמרנא ורבנא שרירא בריה דרבנא חנניה בריה דרבנא יהודה ואתו הנו שאילות בית דינא דמרנא ורבנא האיי דיינא דבבא בריה דרבנא ומרנא רב שרירא ריש מתיבתא וז"ל השאלה והתשובה

וששאלתם כיצד נכתבה המשנה אם אנשי כנסת הגדולה התחילו לכתוב וכתבו חכמי כל דור מקצתה עד שבא רבי וחתמה הרי רובה סתמא היא וסתם מתניתן רבי מאיר ורוב חכמי התלמוד המפורשים בה ר' יהודה ר' שמעון ר' מאיר ר' יוסי וכולם תלמידי ר' עקיבא הם והכללות שלמדינו ר"זל בתלמוד [עירובין מו] הלכה כרבי עקיבא מחבירו כר' יוסי מחבירו כרבי מחבירו כולם [היו] בסוף בית שני מאי טעמא שבקו רבנן קמאי רובה לבתראי וכל שכן אם לא נכתב ממנה כלום עד סוף ימיו של רבי ועוד אם סדור הסדרים מסודר כהוגן סדר המסכתות מה טעם יש בזה הענין [כן הנוסח ביוחסין ובה"מ כזה] וענין סדור זו סדריה ברור אבל המסכתות שלה מאי טעמא הקדימו כפורים לשקלים וסוכה ליום טוב ושתיהן לראש השנה וכן כל כל מסכתא שלא נסדרה עם חברתה על הענין ותוב התספתא ששמענו כי רבי חייא כתבה לאחר המשנה נכתבה או בזמן אחר עמה ומה ראה רבי חייא לכתבה אם להוספות דברים שהם מפרשים את עניני המשנה אמאי לא כתבן רבי [והלא] משום חכמי המשנה הן אמורים וכן הברייתות כיצד נכתבו כן התלמוד כיצד נכתב ורבנן סבוראי כיצד נסדרו אחר רבינא ומי מלך אחריהן מראשי ישיבות וכמה שנים מלכו מאותו זמן עד עכשיו

תשובה הכין הזינא דשתא סדרי משנה כלהון רבינו הקדוש וודאי תריצינון כי הכין דגרסיננא הלכתא דבתר הלכתא שאין להוסיף ואין לגרוע ובגמרא דיבמות בהבא על יבמתו [ס"ב:] אמר רב אבא [1] מתניתך אימתי איתקן בימי רבי ודקא אמריתו מאי טעמא שבקו רבנן קמאי רובא לבתראי לאו מלתא היא ולא שביק להון קמאי רובא לבתראי אלא כולהון בהראי מילי דקדמאי גרסין וטעמייהו מתני דהא הלל הזקן כשמינוהו בני בתירא עליהון נשיא הכין קאמר להון [פסחים ס"ו] מי גרים לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם אלא עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון והכין הוי מלתא דראשונים לא אתודע שמתיהון אלא של נשיאים ושל אבות בית דין בלבד משום דלא הוי אית בהון מחלוקת אלא טעמי משנה ודאורייתא [2]) והוו ידעין להו ידיעה ברורה ותלמודא נמי הוו ידיע להון [ידיעה ברורה] והוו תנו במשנתן הוויי. ודקדוקי של כל דבר שמתחדש דהא תנו רבנן ביש נוחלין [קל"ד] שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהם ראויין שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ושלשים מהם ראויין שתעמיד להם השמש כיהושע ועשרים בינונים גדול שבכולם יונתן בן עזיאל קטן שבכולם רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד ולא הלכות ולא דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלין וחמורין וגזירות שוות תקופות וגמטריאות ומשלות כובסין ומשלות שועלים שיחות דקלים שיחת מלאכי שרת דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא [להודיעך דאפילו

---

[1]) ר' משה חזן ותורתו אינה אמת שכתב אבל בחפש מטמונים בלבולים וטעות.

[2]) ראוי לשום לב מאד לזה כי כל טעמי וטעמיהון הנזכרים בלשון הגאון הזה הכונה בהם רעיון הלב הפנימי בנפש האדם והמלות או הדבורים המה הציורים החצונים אשר יציירו בהם בני אדם בפיהם את רעיונותיהם הפנימים והרעיונות הפנימים המה שוים בכל אדם אך הציורים החצונים אינם שוים בכל אדם ועל זה סובבים רוב דברי הגאון לתשובה על שאלת השואלים כי הוא רצה לומר כי התורה שבעל פה בכללה היתה ידועה לחכמים הראשונים בקבלה אך ברעיונות הפנימים אבל לא בלשון מיוחד שהוא הציור החצוני כמו שהיתה תורה שבכתב ורבי היה הראשון במשנה ותלמידיו בברייתות המה תקנו לשון מיוחד לתורה שבע"פ שתהיה כמו שבכתב.

הוויות דאביי ורבא לאו מדעתייהו הוו אלא כלהון נהירן לראשונים] וכמה דהוה בהמ"ק קיים כל חד וחד מן רבוואתא הוי מגמר לה לתלמידיה טעמי תורה ודמשנה במילי דמתבר להון בשעתיה [3] זמורי להו כי היכי דחזי והוה נפיש חכמה ולא הוו צריכין לטירחי [אחריני] וההיא פלוגתא דסמיכא בלחוד דהות ביניהון [4] וכדאתו נמי שמי והלל בהלת מילי בלחוד הוא דאפליגו דאמרי [שבת י"ד] אמר רב הונא בג' מקומות נחלקו שמי והלל וכיון דחרב בית המקדש ואזלי לביתר והרבה נמי ואפליגו [ואתבדרו] רבנן לכל צד ומשום הנך מהומות ושגושי ושמד וצרות לא שמשו כל צרכן נפשו מחלוקת מן כד נחת נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי והוה רבן גמליאל [ועדיין] הוה רבי דוסא בן הרכינס ואחריני מן הנהו ראשנים [נמי] והות פלוגתא בין ב"ש וב"ה אע"ג דאדחו בית שמאי ונקבעה כל הלכה כבית הלל הוה איכא פלוגאתא בדברים אחרים בדורו של רבן גמליאל בין רבי אליעזר דהוא שמתיה [5] [דהוה שמותי]ובין רבי יהושע דאנון תלמידי רבן יוחנן בן זכאי ורבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר בן עזריה רבי יוסי ר' יוחנן בן נורי רבי יוחנן בן ברוקא רבי חנניה בן תרדיון רבי אליעזר חסמא ואבא חלפתא רבי יוסי בן קסמא ולפניהם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבנן נפישי דהוו בההוא זמן ושניים להם שהיו תלמידים ונהיו חבירים בימיהם כגון רבי עקיבא ור' אלעזר המודיעי ר' יהודה בן בבא ורבי ישמעאל ועוד אותה שעה היה רבי יהודה בנציבין ואע"פ שהיה בפני הבית וזמן חשיב היה שהוא אחר שקיטתן מחרבן הבית ובאותו הזמן ישבו לאחוז הלכותיהן

---

[3]) ר"ל כל רב עשה או תיקן מלות ודבורים לרעיונות הלב שהיה לו בהלכה בקבלה שהמה טעמי התורה כל רב כמו שירצה לפי שעה

[4]) ר"ל שהתנאים הראשונים שהיו לפני ב"ש וב"ה חלקו בסמיכה אם מותרת ביו"ט אם לא כמבואר בחגיגה ט"ו:

[5]) נוסחת היוחסין דהוי שמותי כמו בשבת ק"ל ופירש"י שם ברכוהו והביא פירוש ירושלמי שהיה מתלמידי שמי ונראה שהגאון מסכים לפירוש ברכוהו ור"ל רבן גמליאל גיסו ברכהו במעשה דתנורו של עכנאי וע"כ ראוי לומר דגרסת דהוא שמתיה היא היא הראויה דאלו לפרש מתלמידי שמי לאיזה סבה הביא זאת הגאון וכן חלק רבן גמליאל עם רבי יהושע במעשה דבכור ותפלת ערבית אם רשות או חובה כדאיתא פרק תפלת השחר כ"ז:

שהיו כאלו אובדות בשיגוש החרבן והשמד ומחלוקת בית שמאי ובית הלל והוו נפישי רבנן בההוא [עדנא] זמן מנהון רבואתא דאית להון ספסלי בי מדרשא [ויתבי בהו] ומנהון רבנן דקדמיהון [איכא רבנן אחריני דיתבין קדמהון] דביומא דאתוקם ר' אב"ע אמרינן [ההוא יומא אתוספו כמי ספסלי בי מדרשא ואמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר] אתוספי ת' ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי [ברכות כ"ח] ומסר ר' עקיבא את עצמו [להריגה] אחר שנפטר ר' יוסי בן קיסמא ונהרג [רבי] חנניא בן תרדיון ונתמעטה החכמה [אחריהם] והעמיד [רבי עקיבא] תלמידים הרבה [והוה שמרא על התלמידים של רבי עקיבא] והוה סמכא דישראל על תלמידים שניים של רבי עקיבא דאמרי רבנן שנים עשר אלף תלמידים °) היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכולם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם רבי מאיר ורבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה [כדאיתא ביבמות סב:] רבי מאיר הוה גמיר וחריף ומחודד טפי מן כלהון וסמכיה רבי עקיבא ואע"ג דיניק הוי וסמכינן לשארא ר' יהודה בן בבא בתר רבי עקיבא והדר סמכיה לרבי מאיר דאמרינן [סנהדרין י"ג] אמר רב יהודה אמר רב זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות [רומי?] שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחום שסומכין בו יעקור מה עשה רבי יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים רבי מאיר ור' יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אליעזר בן שמוע ורב אויא מוסיף אף רבי נחמיה ומקשינן הא אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כל האומר לא רבי עקיבא סמכו לרבי מאיר אינו אלא טועה ומסקינן סמכיה ר' עקיבא ולא קבלוהו דהוה

°) בגמרות שלפנינו איתא כזאת אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם והולדות השנויים בנוסחות האלה יבוארו אי"ה בהערות

יניק הדר סמכיה ר׳ יהודה בן בבא וקבלוהו ובהדן דור הוה רשב״ג נשיא ועלה ר׳ נתן מבבל והוה אב״ד לו כדמפרש בסוף גמרא דהוראות דאמר ליה רשב״ג לרבי נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך ’) למהוי אב״ד למהוי נשיא מי אהני לך ורבי מאיר. הוא שהיה הכם הדור כדמפרש התם נמי כד הוו עיילי רבי מאיר ורבי נתן הוו קיימי כולה מתיבתא מקמייהו והוה איתי נמי חכמים גדולים כגון רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא וכגון ר׳ יהושע בן קרחא ורבצו תורה הרבה אלעזר בן יהודה ורבי שמעון בן יהודא רבי אליעזר בן שמעון רבי יעקב איש כפר היטיא ר׳ פרידא ור׳ פרת קמאה רבי זכריה בן הקצב ורבי מתיא בן חרש רבי אלעזר בן ירמיה °) [ותנן בן פנחס] ואבא חנן

’) הערוך בערך קמר השליש כתב וזה מעשה דרבן שמעון בן גמליאל שבקש רבי נתן לחלוק עליו להיות נשיא שהיה רבי נתן בבלי ובכמה מקומות אמרינן רבי נתן בבלאה והיה אביו ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דאגון קמרי ולעמוד לפני מלכי פרסיים עד סוף מלכות פרס ועלה רבי נתן לארץ ישראל והיה אב בית דין לפיכך אמר לו אם הועילה לך חגורה של ראש גלות שלבש אביך להיות אב ב״ד הלא די לך זאת ובקשת להיות גם נשיא זה פירש רב שרירא גאון וכעין זה הפירוש פרשו בערך נסך ובערך **נסך** ראשון כתב בגמרא דפרק במה אשה [נט:] דאנסכא כולי עלמא לא פליגי פירש נסכא חוטין מלשון מסכת לוקחא מעלת קמרא חגור שבמתניתין מדקאמר ליה הרי המייני קאמרת שמע מינה דקמרא המיינא הוא פירוש כלילא וקמרא חתיכות חתיכות של זהב נקובות ובהן מרגליות ומעמידן בחוטין שמכניסן בנקבים נמצא דאניסכא כגון מלאכת אבנט של מלכים ועיין עוד שם בערוך ובשמות כ״ח ל״ט ואבנט תעשה תרגם יונתן וקמר העבד ושם ושם מ״ב ממתנים ועד ירכים תרגם יונתן מן אתר קמור חרציהון וכן בפסוק מ׳ תחת אבנטים יש לו קמורין ואונקלס בפסוק ל״ט ומ׳ יש לו המין והמיינין והנה יש לנו ראיה מהתרגומים כי הקמרא הוא המין וכן יוסף בן מתתיהו הכהן כתב כי אבנט הכהנים היה נקרא בימיו בלשון בני ישראל המין ואמרו בגמרא זבחים פ״ק יט. אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה **דאיזדגרד** מלכא והוה מדלי לי המיינאי ואהדרייה ניהליה [ופרש״י אבנטיה היה גבוה חגור למעלה] ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו ע״כ לעניננו מזה אנחנו רואים כי הונא בר נתן נשא קמרא שהוא המין והוא אבנט שהיה נושא לכבוד ולהפארת לסימן נשיאותו כי היה נשיא או ראש גולה וכמו שהעיד הגאון רב שרירא עוד למטה שכתב **והונא בר נתן דהוה רייש גלותא בהנך יומי** וחכם אחד מחכמי אשכנז מסתפק בזה שהיה הונא בר נתן נשיא ודברי רבינו שרירא שרירין וקיימין

°) גם בכאן ר׳ משה ותורתו טעה אתם שכתב בלשון הזה **אלעזר בן ירמיה**

ופלימו וסומכוס ר' שמעון בן אליעזר ר' חנניה בן גמלא [ביוחסין גמליאל והוא טעות] רבי יהודה בן גמלא רבי אליעזר [בן תדאי] רבי פנחס בן יאיר רבי יעקב בן דוסאי איסי בן יהודה רבי חנניה בן הכינאי רבי ישבב [הסופר] רבי אלעזר הקפר רבי ראובן [בן] אצטרבולי והחכמים שעמהם ובימי [ובל ימיו של] רבי שמעון בן גמליאל גדל רבינו הקדוש בנו בתורה דקאמרינן [במציעא בפרק השוכר את הפועלים] כי הוו יתבי רשב"ג ורבי יהושע בן קרחא אספסלי הוו יתבי קמייהו רבי ורא"בש מקשי ומפרקי אמרו מימיהן אנו שותין והן יושבין על גבי קרקע בנו להן ספסלי ואסקינהו ושמש רבי אותן החכמים דאמר רבי [ערובין כא.] כשהיינו לומדין אצל רבי שמעון בתקוע והלכתא דמתניתן מנהון גמר דאמר רבי [יבמות פ"ד] כשהלכתי ללמוד תורה אצל רבי אליעזר בן שמוע הברו עלי תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו אנדרגינוס חייבין עליו סקילה כזכר והוי בהדי רבי כד סלק בתר אבוהי בניהן של אותן החכמים כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי יוסי ברבי יהודה רבי יעקב איש כפר היטיא ותלמידי רבנן והכמים אחרים כגון רבי חייא שעלה מבבל ורבי חנינא בר חמא ורבי אפס ורבן גמליאל ורבי שמעון בניו של רבינו ורבי ינאי הן רבצו תורה הרבה בכל השנים האלו נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בבית המדרש [בכל המדרשות] מאהרי [מפחדי] ההפסד הגדול [שהיה בחרבן הבית] והספיקות שנולדו באותן המהומות וכל חלוקות שהיה בג' דורות האלו נפסקה ההלכה [9] ביניהן ונודעו בין [ביניהם] דברי יחידים ודברי מרובים [10] בתר דטרחו רבנן טרחי

וחנן בן פנחס ור' חנינא בן גמליאל יוחסין ובת"מ כולו משובשים והוא שקר וכזב ויראה המעיין בת"מ בצד י"ט ויש שם טעות סופר קטן שאפילו תנוק דלא חכים ולא טפש יכול לתקן

[9]) תר"מ הנ"ל כתב בג' דורות הללו נפסקה ההלכה בהם ונודעו ביניהם דברי היחידים ודברי המרובים (יוחסין ובת"מ שבושים) ודברי שקר הם

[10]) נוסח יוחסין בתר דטרחו רבנן בתר טרחי נפשי ודקו בהו דיוקא דבתר דיוקא ודקדקו הרבה כל השמועות והמשניות ותקנו ולא הוסיפו על מימרא דקמאי מאנשי כנסת הגדולה אלא טרחו טרחי נפשי ודקו דקדוקי דברי עד דאסיקו מאי דהוו אמרין הנך אמוראים ומאי דהוו עבדין עד דאפשיטו להון כל ספיקי דהות להו

נפישי ודקו [בהון] דיקא בתר דיקא ודקדקו [הרבה] על כל שמועות ומשנאות ולאו דאיסיפו על מימרא דקמאי דמן אנשי כנסת הגדולה אלא הכין מרחן הני טרחי ודקדקי עד דאסיקו מאי טעמא דהוין אמרין הנך ראשונים ומאי דהוה עבדין עד דאפשיטו להון הנך ספיקא דלא הוה אית לראשנים מנהון מדעם ועד סוף יומיהון דרבנן ליכא דכתב מדעם כל עקר ולאנמי פה אחד ולשון אחד הווי גרסירבנן אלא טעמי דהוה ידיע להון וכולהון דעת אחד בהון מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאיתיה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים ולא הוו דברים מתוקנים משנה ידיעה שהכל שונין אותה פה אחד אלא אותן הטעמים אע״פ שהחכמים כולן שוין בהם כל אחד ואחד מישנה לתלמידיו איזה דרך שירצה ובאיזה דבור שירצה יש שאותו דרך קצרה כדאמרינן [ערובין סב:] משנת ר׳ אליעזר בן יעקב קב ונקי ואמרינן [פסחים ג.] לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה [אית] דתאני כלל ואית דפרטין ומרווחין ופשטין דומיי דומיי כל חד וחד מן רבנן תאני כדאתניה רביה האי מקדים האי מלתא והאי מאחר לה והאי קאיט לשניה והאי מרווח ליה ואית נמי מן דרביה יחיד דאמר מלתא תאני לה בסתמא ואע״פ דידוע [דידיעה ליה] דההוא יחיד [הוא] ואמרינן [עדיות פ״א מ״ג] חייב אדם לומר בלשון רבו ואיכא דתני מאי דמסתברא ליה הדא כהאי תנא ומשום הכי מפרשין בגמרא על כמה משנאות הא מני רבי פלוני ואמרינן מאן תנא להא דתנו רבנן [כמאן כי האי תנא] ואמרינן בכמה מילי מי ששנה זו לא שנה זו ומדקדקין אחורי מתניהא במלתא מנה ואפילו מוקמינן רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא אחרינא (והואיל) והנך משנאות וכולה הלין בריאתא בתר דתריץ רבי מתניתן דילנא [והנך מתנייתא כלהון מקריין בריתא בתר דתריץ רבי בריתא דילנא] והוה אמרין

ולא היו אחד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף ימי רבינו הקדוש וכן נמי לא הוו גרסי כולם בפה אחד ולשון אחד אלא טעמייהו הוו ידעין להון וכולהון דעת אחת הוה בהון ולא הוה בגרסייהו פלוגתא וידעי מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאית ביה ומאי דאיתיה ליחיד ולא היו לכן דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותה פה אחד ולשון אחד אלא אותן הטעמים והשמועות שהיו יודעין אע״פ שהחכמים כלם היו שוין בהם כל אחד ואחד מהם לתלמידו באיזה דרך שירצה באיזה דבור שירצה

קמאי דתלת עשרי אפי הוו ביני רבנן במתניתן כדאמרינן בנדרים [מ"א] רבי הוה גמיר תליסר אפי הלכתא אגמירה לרבי חייא שבע חלש רבי אקרוי עליה [ואעקרו מניה] אהדר רבי חייא קמיה הנך שבע והנך שית אזארו הוה ההוא קצרה דהוה שמע ליה לרבי כי הוה גארים אזל רבי חייא אגמור מן קצרה ואתא אהדרינון קומיה רבי כי הוה חזי ליה רבי לההוא קצרה הוה אמר ליה אתה עשית אותי ואת רבי חייא איכא דאמרי הכי אמר ליה אתה עשית אותי ואת רבי חייא איכא דאמרי הכי אמר ליה אתה עשית את רבי חייא וחייא עשה אותי וכיוון דהוא רבי דאיכא שינויי כולי האי בתנויי דרבנן ואע"ג דטעמיהון [דטעמייהו] לחדא מלתא סליקו הש דלא נפיק ואתא פסדא מיניה דמלתא הואיל והוא דקא מימעט לבא וקא מסתתמן מעיינות חכמה ומסתלק שר התורה [ומסתלקה התורה] כי ההיא דאמרינן [עירובין נ"ג] אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי וכדאמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל ואמרינן ראשונים ר' עקיבא אחרונים ר' אליעזר בן שמוע טובה צפרנן של ראשנים מכריסן של אחרונים ואחסנוהי לרבי בהדי תורתו מן שמייא גדולה דהוה כאפין ליה כוליה דאריה כוליה שניה [ואחסנוהי לרבי מן שמיא דהוה ליה תורה וגדולה והוו כייפין ליה מכל אתרין כלהו שני] כההוא דאמרינן [גטין נט] מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד והא הוה יהושע הוה אליעזר וכוליה שמעתיה [אמר רבה בריה דרבא ואי תימא רבי הלל בריה דרבי ואלם מימות משה] ושקטו רבנן ביומו מכל שמד משום רחימותא דאנטניוס לרביה ואסורום ואסכים לתרוצי הלכתא דגרסין להון רבנן כולהון פה אחד ולא גארים כל חד וחד לשנא לנפשיה משום דהנך ראשונים דקמי הרבן הבית לא הוו איצטריכו להכין הואיל ותורת פה היא ולא איתמרו להון טעמי דברים [שבעל פה] ידיעין כגון תורה דאכתיבא [אלא ידעי וגמרי טעמיה בלבבהון] אלא טעמי דלקיטין להון בלבהון וכל חד וחד מגמיר להון לתלמידיה כאדם שמספר להבירו [ומלמדו] באיזה לשון שירצה וכיון דמכנפין [בלשכת הגזית] בבתי המקדש ובתי מדרשות מסודרין ביד וממשלה בלא פחד ולא עקאתא ומן שמיא מסייעין להון והוה ברירין [להון] טעמי דאורייתא בהלכה למשה

מסיני ולית חלוף ולית פלוגתא כי דאמרינן [תוספתא חגיגה פ"ב ותוספתא סנהדרין פ"ו ובבלי סנהדרין פ"ח: תניא אמר רבי יוסי מתחלה לא היתה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ"ג כ"ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג כ"ג יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול וכולי ברייתא] עד משרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורהוכולי ורבנן דבתר הכין דביומי רבן גמליאל ורבן שמעון [ורבנן דבתרייהו דביומי הלל ורבן שמעון בנו] אבתי הוו שקלין וטרין והוו קיימין פלוגאתא דתנאי [בהדי הדדי] ולא הוה אפשר דגריסין כולהון פה אחד וביומי רבי [בנו של רש"ב] אסתעייא מלתהון [מלתא ותרצנהו וכתבינהו והוו מילי] דמילי דמתניתן כמפי הגבורה אמירן ובאות ומופת דמיאן ולאו מליביה חברינן רבי אלא [הנהו] מילי דהוי גרסי ליה קצת הנך ראשונים דקמיה ומנאלן מדתנן [היו בודקין מא.] מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואמרינן מסתברא דבן זכאי דעלמא דמאי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי הוא היכי קרי ליה רבי בן זכאי [הכא קרא ליה בן זכאי והכא קרא ליה רבן יב"ז] ומקשינן והא תניא בהדיא מעשה ובדק ר' יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים ומסקינן אלא תלמיד יושב לפני רבו הוהואמר מלתא ואיסתברה ליה [טעמיה] לרביה וקבעה בשמיה דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי קאתאנו רבנן מעשה ובדק בן זכאי והניה רבי הכין ולא שניה [במתניתין מתנייה] ועוד מדתנן [ערובין נ"ג] כיצד מעברין את הערים אמר רבי (יג) מי איכא דשיילי להו לבני יהודה דדאיק לישאני מאברין תנן או מעברין תנן דאלמא רבי גופיה דהוא תרצה למתניתין מספקא ליה היכי תנן ואע"ג דמאן דתני מאברין לא משתבש כגון אבר אבר ומאן דמתני מעברין לא משתבש כגון אשה עוברה שמעינן מיניה דבלשון הזה הוה אמירא מילתא קמי רבי איכא דתני הכי ואיכא דתני הכי

ואף מסכתא נמי הוה מיפסק [מספקן] מיקמי רבי מדקאמר

(יג) במחברות שלפנינו ליתא אמר רבי אבא אבל גם רבי יוסף בן נגדלה היה לו הגירסא אמר רבי בהקדמתו לספר הלקוטה

ליה רבי מאיר לרבי נתן [הוריות י"ג] נימא ליה לרבן שמעון בן גמליאל פתח תני בעוקצין דלית ליה ומעשה דרבי יעקב בן קורשאי דאזל יתיב להדא כוותא [דוכתא] דעיליתא דהוה יתיב רבי שמעון בן גמליאל גרס ותנא גרס ותנא עוקצין אמר מאי דקמא [אמר רשב"ג מאן דקא שאיל בעוקצין] יהיב דעתיה גמרא ואיכא דוכתיה דאוסיף בהו רבי פירושי כגון הא דתנן [במה אשה משנה ט'] הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים [12]) בזוגין הכין הוה מתני מפומא דראשונים פירש בה רבי ותנא וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה לבר מן מיליה דאתנינן ביומיה וביומי דבתריה כי דקאמר משנה ראשונה ומשנה אחרונה כגון [וכן] מסכתא עדיות דאתניה ביומא דאקמוה [דאתוקם] לרבי אליעזר בן עזריה דאמר [ברכות כ"ח] בו ביום נשנו כל בו ביום ואף בו ביום נשנית עדיות ותנא לן רבי בגוה בתר הכין מדאתני דאתני בימי אביו [מילי דאתנה בימי אביו] כגון [עדיות פ"ה מ"ב] רבי יוסי אומר ששה דברים מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל וכגון [שם ושם מ"ו] אמר רבי יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה אבל מסכאתא אחרות אע"ג דטעמהון הות תני להו רבנן [קמאי] רבי תרצינון להלכתא אית מנייהו דתנייה בלשון זה הראשון ואית מנייהו דתנייה כד חזא

וסתם מתניתין ודאי [לא] רבי מאיר אמרו מלבו אלא ההוא אורחא דגמרא רבי מרבי מאיר דהוה מתני רבי מאיר לתלמידוהי אותה אחז רבי וקבע לאתנויי לכולה עלמא ורבי מאיר מרבי עקיבא אחז אותה הדרך [דרך הגמרא שלו] ורבי עקיבא [קבלם] מרבותיו הראשנים דאמרינן [סנהדרין פ"ו] אמר רבי יוחנן סתם מתנתין ר' מאיר סתם תוספתא רבי נחמיה סתם סיפרא ר' יהודה סתם ספרי ר' שמעון וכולהו אליבא דרבי עקיבא והנך בריאתא דתוספתא וספרא וסיפרי אנון בריאתא והני בריאתא [13]) דתנו רבנן ולקיטינון מאי

[12]) ונראה בר"ל שהלשון ובני מלכים בזוגין על כרחך נשנית בימי החכמים שהיו בזמן הבית שהיו אז לישראל בני מלכים שבשבילם נאמר הדין הזה והוסיף רבי לפרש שהחכמים הראשונים לאו דוקא בני מלכים אמרו אלא דברו בהווה ועיין בהערות בסוף החבור

[13]) נוסח היוחסין אלין בריתא כלהו הוו תנו להון רבנן קמאי ואתו רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי שמעון ולקיטינן כל חד מינייהו דיליה תוספתא רבי נחמיה ספרא

טעמא דתלמידי ר' עקיבא אנון וקא אמרינן וכולהו אליבא דרבי עקיבא אבל בריאתא אחרינייתא לא אכפת לן בהו דמובחרין דרבנן וכמאביהון אנון תלמידי רבי עקיבא וכד אמר רבי שמעון לתלמידיו [גיטין ס"ז] שתי מדותי שתרמתי הן מתרומות מדותיו של רבי עקיבא והא אמרו [ערובין נ"ג] לבן של ראשונים כפתחו של אולם זה רבי עקיבא וקא מפרשין רבותינו [סנהדרין ל"ה] דאפילו אדם הראשון שמח בתורתו של רבי עקיבא כשהראו הקב"ה דור דור וחכמיו ורבי דוסא בן הרכינס קאמר ליה [יבמות ט"ז.] אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך בכל העולם והכם של כל תלמידיו רבי מאיר הוא דאמרינן [ערובין י"ג אמר רבי אחא בר רבי חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה אומר על הטמא טהור ומראה לו פנים על הטהור טמא ומראה לו פנים ומשום הכין הוה חביב לרבי עקיבא וסמכיה מיניקתיה ולקט רבי בהלכתא אורחא דרבי מאיר דהאי אורחא דרבי עקיבא כיון דחזא דקצרה וקרובה ללמוד ודבריה מחוברין חבור יפה כל דבר ודבר עם מה שדומה לו ומדוקדקין [דבריו] הרבה יותר מכל התנאין [מכולהי רבנן תנאי] ואין בם שפת יתר וכל מלתא מפקע [מסקה] לטעמיה בדלא אמר בה מלתא דטופיאנא דלא צריכא ולא מחסרא [ולא מיתרא] מדעם אלא בדוכתא מעוטתא [וארחא קיטא] ובכל מילה [ובכלל כל מלה ומלה] גדולות ונפלאות ולאו כל מאן דחכים ידע לחבורי מילי [הכין] [ידע להון לחבורי] כדכתיב [משליי"ו א'] ומי"י מענה לשון ואע"ג דכולהון חכמים שוין בטעמי ובתירוץ כוון דרבי עקיבא [היה] רחב לב ורבי מאיר תלמידיה [נמי] רחב לב הוה שפירא תרצתהון ועדיפא [מדכולי תנאי אחריני] משום הכין לקטה רבי ואוסיף מה דהוה ביומיה ותרצה נמי כד חזא ופירש בה נמי כולהו

רבי יהודה ספרי רבי שמעון ומתניתין רבי מאיר וכלהו אליבא דרבי עקיבא כי כלם תלמידי דרבי עקיבא הם אבל בריתא אחריניתא לא אכפת לן בהו משום דהוי מובחרין דרבנן הוו דלקטינהו ותבריניהו והנהו הוו תלמידים של רבי עקיבא וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות הם מתרומות מדותיו של רבי עקיבא

תורפי [תירוצי] ועקרא דפלוגתא דרבנן דכיון דהוה איתא רבנן שמעי דהנך רבואתה דפליגון [דהוה מרבנן דשמעי מרבוותא דפליגי] אי נמי דיחידין דפליגון ותאני מימריהון סתמא או איכא דשמעינון אי שמיע להון אתו למטעא [או איכא איכא איניש דשמע להון אתי למטעי] וכד מפרש הכין הוה מילתא מיסתלקא ספיקא דתנן [עדיות פ"א מ"ו] אמר רבי יהודה למה הוזכרו דברי יחיד בין המרובין לבטלן שאם יאמר אדם כך אני מקובל אמרין ליה דברי איש פלוני שמעת וכד חזו כולי עלמא שופרא דתרצאתא [צורתא] דמתניתן ואמיתת אילן טעמי [הדברים] ודוקי דמילי שבקו כולהון הנך תוני תנא תינאני [תניגי דהוו תני] ופשטו אילן הלכתא בכל ישראל והלין הילכתא דילנא והנך כולי אישתבקן והוין כגון בריאתא דמעיינין להו מאן דשמיע להו כמאן דמעיין בפירושי או בלישני רויחי אבל סמאבא דישראל על הילן הלכתא וקבילו כל ישראל כד חזונון באמונה וליכא אדם דאפליג בהון על הדא אורחא תרצה רבי לכל המשנה לאו דשביקו קמאי רובה לבתראי אלא לא הוו צריכין [14]) להיבורי מילי דגרסי פה אחד עד דחרב בית המקדש ותלמידהון דלא הוי כותהון משמיהון הוו אמרין דהא ר' אליעזר דהוא ראש תלמידי רבן יוחנן בן זכאי כד שאלוהי הנך מילי דמפרשין בשני שעירי יום הכפורים [ס"ו] סימן חלה פלוני בבשין ממזר בית אשם ולא אהדר להון אלא דחיינון הכין תניא ולא שהפליגן בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם ודאיצטריך רבי למאי דפריישנא בתר דנח עלמא דאיתבהי מן ההיא שמאדא [דאית בהו שני דורות] ([15]

ולענין מסכאתא דהזיתין [דאית בהו] מוקדם ומאוחר רבי כד תרצה למשנתינו לא סדרינון למסכאתא חדא בתר חברתא אלא הדא חדא תנייא תינא באפי נפשיה

---

[14]) נוסח היוחסין ולא הוו צריכין לחבורי ומילי דמגרסן על פה הוו וכל חד וחד מרבנן ידעי להו בקבלה ולא הוו צריכי לחבורינהו ולמכתב ביניהו עד דחרב בהמ"ק וקמו תלמידיהון דהנך קמאי ולא הוו ידעי טעמיהון והוו צריכין לחיבורי

[15]) גם כאן כיון שבאת תנא לכתוב את הכלל פסק כמו שיבואר אי"ה בהערות

נוסח ח״מ

מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומן דניחא ליה לאחורי מאחר לה ולא ידעינן לה הי תנא רבי ברישא אבל הלכתא ופרקי דכל מסכתא ומסכתא הכין תרצינן רבי הדא בתר חדא דאמרינן [עבודה זרה ז׳] רב הונא אמר בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה וכל חדא מינייהו איכא למימר דלמא תניא רבי ברישא והיכא דמשכחינן סתם ואח״כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן אין הלכה כסתם או מחלוקת ואח״כ סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם בחדא אבל בתרתי מסכאתא לא אמרינן משום דלית להו סדר ורב יוסף נמי הכין סבירא ליה מיהו אמרינן אבבא דחדא מסכתא היא

ודאמריתון מאי טעמא הקדימו כפורים לשקלים אנן הכי אתנינן בי רבנן שקלים ואח״כ כפורים אבל וודאי סוכה קמי יו״ט תנינא ובתר הכין ראש השנה ואפשר דתנו יתהון בחלוף מיהו אית למימר דאקדים שבת לעירובין הואיל והשיבא שבת טובא ובתריה פסח הואיל ואיתיה ראשון לכל המועדים וחגים ובתריה שקלים שהוא מלפניו ובאחר מענינון בעירובין דבתר שבת והדר לענין שבת ותנא סדר יומא משום דכשבאתי דאמי ואע״פ שבסדור שנה אחר ראש השנה איתיה [דראש השנה] כמעביר קול לפני יום הכפורים דמיא ושמחת סוכה דבתר יום הכפורים דחג גדול הוא וכפסח דמיא ותניא יום טוב דכגון שבת הוא ואחרה לראש השנה דליתני בתרה תענית משום דכולהו כחד ענינא דמיאן הכין רגילין רבנן למתנא ואי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרשות בידו ואית מסכאתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות בתר מכות ומאימתי קורין על פסקא דקרא

נוסח יוחסין

דאמר רב הונא בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי אמרינן אין הלכה כסתם ומחלוקת ואחר כך סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם אבל בתרתי מסכייתא לאאמרינן משום דאין להם סדר ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אומר בבבי דנזיקים

דכולהו חדא מסכתא נינהו ודקא אמריתו מ"ט הקדימו כפורים לשקלים אנן הכי אתנינן בי רבנן שקלים ואח"כ כפורים אבל ודאי סבה קמי יום טוב תנינא ובתר הכי ודאי ראש השנה ואפשר דתנינן להון בחלוף ביהו אית למימר שיש להקדים מסכתא שבת תחלה הואיל והשיב שבת טובא ובתרה מסכתא ערובין דדמי לה והר עניינא הוא ובתרה מסכתא פסחים שהפסח ראשון לכל המועדים והחגים של כל השנה ובתרה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מעניניו ובתר שקלים תנינן סדר יומא דדמי לשבת ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי ובתר סדר יומא תנינן מסכתא סכה דבתר יום הכפורים הוא וחג גדול הוא ובתר מסכת סוכה תנינן מסכת יום טוב דהד עניינא הוא ובתר י"ט תנינן מסכת ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מסכת תענית משום דאחר ראש השנה זמן רביעה וזמן זריעה וכחד עניינא דמי הכי רגילי רבנן למיתני ואי איתא דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו ואע"ג דחזינן מסכייתא דקאמרינן בגמרא מכדי תנא ממסכתא פלונית סליק כגון מסכת סוטה דקאמרינן בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק וכגון מסכתא שבועות דקאמרינן מכדי תנא מסכות סליק אלמא יש להן סדר

ולענין תוספתא [16]) וודאי דרבי חייא תרצה מיהוא לא מסיימא לן [מלתא אי] ביומי רבי או בתריה אבל בלא ספק דבתר דאתריצו הילכות משנתינו איתריצה תוספתא ומילי דתוספתא ברירין בתר דמתניתן אינון ועליהון תנין ולא פשיטא לן [מלתא אי] ביומי דרבי נח נפשיה דרבי חייא ואע"ג דמקשינן [כתובות ק"ג:] אמר רבי חייא ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ותו אמר רבי חייא אותו היום שמת רבי בטלה הכהונה ותוב כשחלה רבי נכנס רבי חייא אצלו ואמרינן ביה אי בעי תימא איפוך אי בעי תימא לא תיפוך כיון דרבי חייא עוסק במצות הוה סבר לא איפגריה דאלמא

---

[16]) נוסח יוחסין ולענין תוספתא דרבי חייא ודאי הוא תרצה ולא מסיימא לן מילתא אי ביומא דרבי תרצה או בתריה דמקשינן בכתובות על מאי דרבי רבי הניחא כל חכמה יתב כלהם וקא אמרינן והא הוה רבי חייא דעדיף מניה ומתרצן נח נפשיה דרבי חייא ואע"ג דמקשינן

מספקא מיהו אמרי רבנן דביומי רבי איתקון בריאתא והוה מתנן במדרשא מן ההוא דחגיגה דהנה״ אילמי דהוו בשבבותיה דרבי בני אחתיה דרבי יוחנן בן גודגדא. ואמרי ליה בני ברתיה דריב"ג דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילין ויתבין קמיה ומרחשן שפותיהו ומניפי רישיהו בעי רחמי עליהו ואתפתחי ואישכח דגמירי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכוליה תלמודא

ודאמריתון מה ראה רבי חייא לכתבה ואמאי לא כתב רבי טעמיה אלו בקש רבי לומר על [לכתוב ולחבר] כל מה שהיה שונה מילי אריכן איתקן [ששני בימיו אריכן מילי ואתעקרן] אלא רבי עקרי דברים תקן [וכתב] וכגון כללות ולישנא קיטא [קלילא] דאפילו מחדא מלתא מגמר מניה טעמים גדולים ונפלאים ותילי תילים [של הלכות והגדות דבסייעתא דשמיא איתמרא מינתינו [אתאמרא מתניתן] ואתא רבי חייא פשט בברייתא פראטי ואנפי להנהו עיקרין ומללין ורובי דטעמי דפשיטין [דנפישין] ומרווחין בבריאתא עיקר דלהון במתניתין ועל מאי סמאכיהון [עקר דמתניתן סמכינן] כדאמרי בתענית אילפא תלא נפשיה בקרסא בעיבורא דספינתא אמר אי איכא אינש דשאיל מינאי מילתא בדבי רבי חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתן נפילנא מאסקריא וטביענא אימא כל מאי דאיתא בדבי רבי חייא ורבי אושעיה אית לן למפשט ממתניתן יבא אילפא להראות חכמתו משום ההוא מעשה דיליה בהדיה רבי יוחנן דמפרש בתעניות [כ"א] וכי אתא ההיא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני אוקמה כרבי מאיר דאמר מצוה לקיים דברי המת ואלו היכי דאתא רבי חייא בברייתא לאיפלוגי על רבי אין שומעין לו כגון מלתא דחזא רבי הלכה וסתמה במתניתן ואע"פ דהויא בה פלוגתא מעיקרא וכד אתא רבי חייא מפרש דפלוגתא הוות מעיקרא ואע"ג דסתימא במתניתן אנן כמתניתן עבדינן ולא נקטינן כוגיא דעלמא דאע"ג דסתיין דרבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי היכי דסתם רבי כרבי מאיר עבדינן כסתמיה אבל היכי דפריש רבי פלוגתא במתניתן עבדין כמאן דסוגיין כמימריה כגון דאמרי רבי מאיר אומר כן ורבי יוסי אומר כן הילכתא דברא כרבי יוסי ואי הוא רבי חייא טעמי דרבי מאיר וסתם בבריתא כותיה לא מקבלינן

מיניה דכי בעי מינה ר׳ נחום שמעיה דרבי אבהו מר׳ אבהו [החולץ מ"ב] מחלוקת במתניתן וסתם בבריתא מאי אמר ליה הלכה כסתם מתניתן מחלוקת במתניתן וסתם בבריתא מאי אמר ליה רבי לא שנאה רבי חייא מנין לו משום דרבי חייא תלמידיה דרבי ומן גמאריה דרבי הוה אמר ולא הוה אית ליה לרבי חייא אלא מאי דאיתיה לרבי ואפילו דוקיא דמילי דמתניתן מכרע בריתא בהדיא כי ההיא [פלוגתא] דמבוי [ערובין פ"ק ט"ו :] דפרוץ כעומד אמרינן תיובתא דרב פפא תיובתא והלכתא כותיה דרב פפא ומקשינן תיובתא והלכתא ומפרקינן אין משום דדיוקא מתניתא כותיה ולא יהיו פרצות יתירות על הבנין

וסיפרא [וספרי] דרישי דקראי והיכי רמיזי הלכתא בקראי ומעיקרא בבית שני ביומי דראשונים לפום ההוא אורתא הוה תנינהון וכד הזו רבנן דבריתא [אחריני] דלאו דרבי חייא ודרבי אושיעא אית בהוא שבשתא ואית מנהון פראטי דמן [דמייאן] כללים דיחידים ומילי דלא דיקין והני דתרצינן רבי חייא ורבי אושעיא עדיפא מכולהו לקטינהו מרבנן [רבנן] ותנינן בי רבנן ועליהון אמרו בגמרא תנו רבנן ואע"פ כן הוה שביהן בריאתא אחרות דגרסי להון רבנן כל חד מאי דאגמריה רביה ותנאי נמי דהוו תני קמייהו כגון אחי תנא דבי רבי חייא ואשיאן תנא דבי רבי אמי ובר קפרא נמי תנא משנאות אחירות ובכמה מילי אמרינן בדקא לוי (יז) במתניתא ודרבי חייא ורבי אושיעא אעדפוה רבנן מיניה [עדיפן מכולהו] וכל חד [והד] מן רבואתה הוה אית ליה בריאתא מנייהו על מסכאתא ומסכאתא כדאמרי

(יז) ביבמות פ"ק ט. א"ל לוי לרבי מאי איריא דתני ט"ו ליתני ט"ז א"ל שמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו מאי דעתך אמו אנוסת אביו פלוגתא דרבי יהודה ורבנן היא ובפלוגתא לא קמיירי וכולי ובדף יוד איתא ואפ"ה בדקא לוי במתניתיה ופירש"י שניה והוסיפה לאמו אנוסת אביו במשנתו וכפ' הזהב מח. ובדקה לוי במתניתיה ואשכח נתן לסימון מעל ופירש"י שניה והוסיפה בתוספתא בסדר ובנה בה תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה נוטל קנה באמצעיתו ודיו הוא תני והוא אמר לה דאין הלכה כאותה משנה (עירובין יח) וכיוצא בזה טובה

תנא רב שרביא בקדושין דבי לוי *) דהוה נמי שמעיה דרבי בבר קפרא ורבי חייא ורבי אושעיא ורבנן דבבל קמי רבינו הקדוש הוה אית להון מתניתא דהא הות בהון הדה דהוו מרבצין בדוכתא דמתיבתא ותנן [יבמות קט ו] אמר רבי עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה ובפים בריתא דהוה בה חנניה בן אחי רבי יהושע ות"ר [סנהדרין ל"ב] הלך אחר בית דין יפה ומפרשינן אחר חנניא בן אחי רבי יהושע לגולה והוא שקראוהו גולה דלהתם היו משיאין משואות דבית דין הוו התם דתנן [ר"ה כ"ג] עד שרואה את כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן עלה מאי גולה אמר אביי פום בריתא והלל הזקן מבבל עלה והוה נשיא בא"י וביומי דרבי ובתריה הנהו מתניאתא דבבלאי הוימקרין בא"י משנת רבי נתן ומר שמואל נמי אמרינן בבמה דוכאתא תנא דבי שמואל **) והנך משנאות דהוו תנו להו תלמידי חכמים הראשונים הוין מרבי עקיבא והו מתמרין נמי דאמרינן בבמה דוכאתא תנא דבי ר' ישמעאל [ביוחסין תנא רבי שמואל בטעות] ואמרינן תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב והוין בריאתא

—————

*) כתב בסדר הדורות באגרת רב"ג תני רב שרביה בקדושין דבי לוי לא מצאתי זה וצ"ל מצ"ל רב מתנה בר זילא בקדושין דבי לוי

והנה אנחנו מצאנו תני רב הושעיא בקדושין דבי לוי (ב"ב נב:) דתני דבי לוי הכל היו בכלל העמדה והערכה ואפילו בעל מום מעיקרו וכן תני דבי לוי בתמורה ואפילו חיה ועוף (בכורות יד:) מדתני לוי הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (שם יד) עיין זבחים קטו. ועיין בתמורות

**) אמר אביי תנא דאמר במילה נפה ותנא דבי שמואל מפרים במילה הלכה למשה היא לאמוראין [שבת כ"ד] אמר רב יהודה בר אבא אמר רב מודה אבא קמה בי"ט ויחגה לתוך עשרה כדי בתמול הלה כשן יפה ובמולה אמר אסור והיא תנא דבי שמואל מותר [ופר"כ בתוספתא בסדר במועד מתנהגים שלפניו כמו בסדרי תנא ד"א ותנא תוספתא וכמו בסדר לכו את המשנה] אמר אביי הכתה דאמר במועד אסור ותנא דב"ש מותר במועד הלכה למשה היא לאמוראין [ביצה כ"ט] דתנא דבי שמואל מעמדה הנולה שבת תמיד של שחר ומוספין ומנורה הנובת שבת תמיד של בין הערבים ובזיכין [סוף סוכה] אמר רב נחמן תנא דבי שמואל דבר הנטל בשבת אוסר דבר שאינו נוטל בשבת אינו אוסר (ביצה מבתהפין פ"י) ובפרק ר"א דמילה קל"א תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצאה תקיעת שופר ורדיית הפת שאינה חכמה ואינה מלאכה אף בם למעלה קי"ז: ד"ה פ"מ הוצאה זה התלמוד על בם תנא דבי ר' ישמעאל]

נמי לראשוני ראשנים כדאמרינן בערובין [עושין פסין י"ט.] תני רבה בר מרי בדבי רבי יוחנן בן זכאי וכולי הני בריאתא לא איקבע למיגרסינן כולי עלמא כד אקבען בריאתא בדרבי חייא ורבי אושעיא לא אמרינן בהו תנו רבנן אלא תניא ותני תונא

וסיפרא וסיפרי נמי לאו מתחלה פשטו ברבנן כואת משנאתינו דמשעת תקונה פשטה אלא קלי קלי דאמרינן [יבמות ע"ב:] אמר רבי יוחנן לריש לקיש ראיתיו לבן פדת שהוא דורש כמפי הגבורה אמר ליה הא לאו דיליה היא הא מתניתא היא והיפי תאני לה בתורת כהנים נפק רבי יוחנן תנייה בתלתא יומי וסברה בתלתא יומי ובתר הכין' אקבעו תוספתא וסיפרא וסיפרי [ותוספתא] וכולי תלמודא והנך בריאתא [לא] הוה להוא קץ וכל חד מן רבנן גרים מפום רביה כדאמרינן בבא מציעא אשכחיה רב ששת לרבא בר שמואל אמר ליה תנית מידי גבי שכיר אמר ליה תנינא ורבנן אמורי דבתר רבי טובא הוה צריכין לאילן בריאתא דמנהון נפקין כל מילי עמיקתא דאמירן במתניתן בלשנא קיטי וברומזי ובכללי וענפין והרושין ותולדות דאדבר רבי עיקרן דלהון ולא פשט דומיי והוה צריכין רבנן נמי פלפולא וסברא והויא למידק מנהון מאי דאיצרכא ליה מלתא ולדמויי מלתא למאי דדמי ליה ולהביאה בכלל עקר שלה כדאמרינן [ערובין ס"ז.] רב חסדא ורב ששת כי הוו פגעו בהדדי רב חסדא מרתע ממתניתא דרב ששת ורב ששת מרתע מפילפוליה דרב חסדא ושבהוה רבנן לפאן דגמר מתניתא טובא דמתגליין [ליה] טעמי תורה דביזון [דגמיר וידע] כמה תנייני תאני מלתא תנא מלתא דקיט ליה בר מרוות ליה פר ומלתא דעמיקא בזו משנה ברירה במשנה אחרת וכי ההיא דאמר [סנהדרין פ"ב.] רבי אחא בר רב חנינא אמר רבי אמי אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן כי בתחבולות תעשה מלחמה במי אתה מוצא מלחמה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה וקארי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור ואף על גב דמאן דתני ולא ידע לפלפולי הוי חדוש או נולד דלא תני בהדיא [איזה הדוש ואיזה נולד אתי מיניה דלא תני במתניתן בהדיה] לא ידע לרמויי ולהנפיק עיקר דליה [ממתניתין] אף על פי כן הוא עדיף מן מאן דמפלפל סאבור ולא גמיר מאי דתנו ומאי דאמור דההוא

רגמור ויכול לאורויי הנהו מידאני [מדהני] דשמעינן הלכה למעשה והוא דסביר [22]) לא יכול מאי טעמא דמאן דלית ביה גמארא מפקינן ליה מסבארא אבל מאן דאית ביה גמארא לפום דאמר הוא ולא מהנפיקינן לדיניה מסבארא והיכי דפליגין אמורי וסוגיין בעלמא כחד מנהון ותניא בריתא כאידך עבדינן כי ההוא דתניה כותיה וכי ההוא דאמרינן בשחיטת קדשים [זבחים צ"ו:] רב יצחק בריה דרב יהודה הוה שכיח קמי רמי בר חמא שבקיה ואזיל לקמיה דרב ששת יומא חד אשכחיה אמר ליה ראמי ארקפטה נקט ביד ריוח אתי ליה ליד אמר ליה משום דאזלת לקמיה דרב ששת אמר ליה לאו משום הכי מר כי בעינא מלתא ופשט לי מסבארא משתברא מתניתא דפרכה ליה רב ששת כי בעינא מיניה מלתא פשט לי ממתניתא כי נמי משתכחא מתניתא דפרכא לה אמינא מתניתא ומתניתא היא אמר ליה בעי מנאי מלתא דאיפשיט לך מסבארא ממתניתא בעא מיניה בישל במקצת כלי טעון כל הכלי מריקה ושטיפה או אינו טעון אמר ליה אינו טעון מאי טעמא מידי דהוה אהוזאה אמר ליה והא לא תני בבריתא הכי דתניא בשל במקצת כלי טעון כל הכלי מריקה ושטיפה מה שאין כן בהוזאה אמר ליה אי תניא תניא ומשום הכין כד אבעי להו [הוריות] סיני ועוקר הרים הי מנייהו עדיף כד אצריך עלמא לרבה דהוא עוקר הרים ולרב יוסף דהוא סיני דהא אמרינן דקרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור שלחו מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטיא [דזה הוא גמרא] הכין ראה רבי חייא [23]) ותרצינון לבריאתא דאנון השתא דכתנין

---

[22]) בנוסחת היוחסין והיא דסביר לא יכול מאי טעמא דמאן דלית ליה גמרא מאן מפקן ליה מסברא אבל מאן דאית ליה גמרא לפום מאן מפקן ליה מסברא אבל מאן דאית ליה גמרא לפום מאי דאמור הוא ידע מה נפקין ליה נגמרא עד כאן הלשון אמר בדברי הגאון ז"ל מחובר וכתב בספר ואם כן כונת הגאון לומר כי מי שיש בידו בריתות מקובלים אבל בלשונו לקרא גמרא על כן יכול הוא לפסוק הלכה לפי מה שנמצא בהבריתא אבל מי שאין לו בריתא מקובלת ומוציאין אותו הלכה צריך להוציא ההלכה בדקך פלפול וסברא ואינו כשות מהמעשית ואותו ריאיס כי נוסח הה"מ הוא צודק ונוסח היוחסין משובש ואינו מובן

[23]) בנוסחת יוחסין ראה רבי חייא ותרצינן לבריתא דלית דאנן השתא הכך

ביה רבנן בלחוד משום דהנך קמייתא כולהו הוה נפישי טריאתהון והפבאתהון ומאי דאיצטריכו ליה רבנן מנהון אמוראי בגמרא ודקדוקי ביה והנפיקו טעמא ושארא אשתכח דלא אצטריכינון ליה ואע"ג דבריאתא דבי מר שמואל דהות לבבלאי דיקא ותריצה דאמרינן בסדר יומא [יג' ע"א] פר העולה ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משתכחא מתרצתה אלא או רבי אליעזר דבי שמואל או רבי עקיבא דתוספתא ואע"פ אשתבקוה [22]) דבי בר שמואל ודזוד מינה וכד משתכחין השתא נוסחי דבריתא לא סמכינן עילוהי ולא קא מתנינן ולא ידעינן בקושטא אינון אי לא אלא הני דגרסין בי רבנן ובריאתא אחריני נמי דקרין להו רבנן קטנות דלא לאורויי אנהיו כגון הלכות דרך ארץ והגדות

והתלמוד נמי דשאילתון עלוהי אפילו ראשוני ראשנים הוה אית להון תלמוד דהא אמרין דהוה אית להון הלכאתא דגרסין להו כי דאמרינן לענין מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואע"ג דלאו כילהון פה אחד אלא טעמים ידועים [23]) דכולהון חד וחבורים משונים כל חד לתלמידיה והוו עיקרין דילהון קלין והמורין וגזרות שוות ופנים של מדרשות דמנהון י"ג מדות דרבי ישמעאל ומנהון נמי דברים אחרים כגון סרס מקרא [ספרי בהעלותך פסקא ס"ח.] יתיר מקרא רבויין ומעוטין משמעות דורשין [אלו מציאות כ"ו : יומא ס':] דריישת סמוכין הקש, שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדין, למד עליון מן התחתון תפישת מרובה [לא תפשת] ותפישת מועט [תפשת]

דרבי חייא בלחוד דמתניא בי רבנן משום דהנך קמייתא כלהו הוו נפישן טרייתהון ותנייתהון ומאי דאצטריכו רבנן מינהון אמרינן בגמרא ודקדקו בה והנפיקו בהן טעמייהו ושארא אשתכח דלא צריכין להו ואע"ג דברייתא דרב ושמואל דהות בבבל דיקא ותריצא דאמרינן בסדר יומא וכולי

[22]) נוסח היוחסין ואעפ"כ אשתביקא ההך דבי שמואל וכד משכחן נוסחי דברייתא לא סמכינן עלייהו דלא מתניין ולא ידעינן אי קושטא אינון אי לא אלא הנך דרבי חייא בלחוד הוו גרסין בי רבנן וברייתות נמי אחרות דקרו להו קטינות דלאו לאורויי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות אחרות

[23]) נוסח היוחסין אבל הטעמים ידועים הם בפה שוים וכלהון חד וכל חד חד מתני לתלמידיה חבורים משונים זה מזה כל חד מאי דאגמריה רביה והלכותיהו טעמייהן שוים אע"פ בגרסתם מחולק זה מזה

[סוכה ה׳] דרישת [שבעים] טעמי מקרא גורעין ומוסיפין ודורשין [ב״ב קי״א] אם של מקרא אם של מסורת [סוכה ו׳:] לשון עגה [חלק ק״א] נאמר כאן ונאמר להלן מקרא נדרש לכמה טעמים ואין מקרא יוצא מידי פשוטו [במה אשה ס״ג.] מוקדם מאוחר רמז דבר שנאמר בזה ואין ענין לו תניהו ענין להבירו פרשה שנאמרה ונשנית [לא נשנית אלא בעבור דבר שנתחדש בה שבועות י״ט:] דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרא [יבמות ע״ח:] דיו לבא מן הדין להיות כנדון [ב״ק י״ה] ודברים רבים כאלה כד הוה אמרין הנך ראשונים הלכאתהון כל חד וחד כדגריס להון אילין מילי הויין תלמודהון לגלויי טעמי תורה וכדאמר רבי אבוה אמר רבי יוחנן ערובין י״ג] תלמיד אחד היה לרבי מאיר וסומכס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ״ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ״ח טעמי טהרה [וכן נמי אית להו] נמי אנפי אחריתי לתלמודירון הידושין ונולדות וענפין למחזא היכין דינהון והיכן אנפא דדימיהון והיכן מהדרינן ענף לעיקר ומנא לן ההות אית להון תלמודא דהא על רבן יוחנן בן זכאי אמרו [סכה] דעד הויות דאביי ורבא הוה גמר ותנן נמי [אבות פ״ד מ״ג] הוי זהיר בתלמיד ששגגת תלמוד עולה זדון ותנו רבנן [ב״מ ל״ג.] העוסק במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה שנוטל עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ובתר דאתקין רבי הלכתא [ומתניתן דידה] הוה אית להון תלמודא ההוה מפרשין ביה דוקא דמתניתן ופרטי דכללי וטעמי דדרשה כי דתנו רבנן [שם] לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ואמרינן עלה הא גופא קשיא אמרת התלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד אמר ר׳ יוחנן בימי רבי [נ״א רבי עקיבא] נשנית משנה זו בתלמיד אין לך מדה גדולה מזו שבקו כולי עלמא למתניתא ואזלו בתר תלמודא הדר דרש להו לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד מאי דריש כי דדרש רבי יהודה בר אליעאי והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים שאפילו שגגות נעשות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אילו עמי הארץ שאפילו זדונות נעשות להם כשגגות והיינו דתנן רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון תלמוד הוא חכמה דראשונים דסברין ביה טעמי משנה דתנו רבנן

[שם] לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד ואיכא דתני שלמדו חכמה והרווייהו חד טעמא אינון דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו רבי יוסי אמר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו אמר רבא כגון רב סחורא דאסבר לי זומא ליסטרן ולא הוה להון להנהו קמאי דעד דאפטר [24]) רבי דגרסין ליה פה אחד אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשינא אנחנא וכיוצא בנו לתלמידי דילנא והאי כתוב חדא אנפא והאי כתיב אנפא אחרת כי דחזי הכי הוו מפרשין משנותיהון וקרו להון לפירושיהון תלמוד והוה רויה לבא ולא צריכין אלא עקרין כד איסתתמא משנה ונח נפשיה דרבי אימעט לבא ואצטרכו למלקט תלמודא ולמגרסיה ואיתוספו ביה כמה אורחתא אחרות ותקינו ביה הנך דראשי דראשנים [ראשוני ראשונים] כדאמרינן מנהני מילי דרשינן [קראי] ותקנו ביה הדושין ונולדות מילתא מילתא כד מפרשא כי היכי דהוה בימים קדמונים ותקינו ביה נמי מאי דלא הוה צריכין ליה הנך ראשונים כגון פתרון דברים עמוקים דקמאי שהיה לבן רהב [לא היו צריכין לפרשן] ונתמעט החכמה אחרידם דתנו רבנן [סוטה מ"ט] משמת רבי אליעזר נגנז ספר תורה משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת רבי עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות חכמה כי היכן דהוה בימי רבי [והכי נמי הוין ביומי דרבי] ותקוני ביה נמי דיקא [דיוקא אהרינא מלתא בתר] דמלתא למאי אתנאה דאמרינן כי מכדי הנא ליה כן למאי איצטריך למיתני כן והיכי דלא דאיק כולי האי אמרינן כאן שנה רבי משנה שאינה צריכא ומפקינן אצרכתא דמלתא מלתא מאי קמשמע לן ופרטינן פראטי ומדמינן דמיי כולהי אילין מילי כד הויין ביומי דרבי ופרוש מלתא מלתא למאי הילכתיה ואצטריכו למילי אהריני אתא דלא[25]) הוו צריכין להו קמאי כגון היכי דחזא רבי מדעם ולא הזיוהו

[24]) נוסחת היוחסין ולא הוו להון להנהו קמאי דעד דאפטר רבי הכול כתוב מגרסין ליה על פה כגון פירושי כתיבי להו דמפרשינן השתא אנחנא לתלמידי דילנא דכולהון גרסין ליה והאי כתוב באנפא חדא והאי באנפי אחרי

[25]) נוסחת יוחסין ואצטריכו למילי אחרנייתא דלא הוו צריכין להון קמאי היכא דחזא רבי מדעם ולא חזיוה רבנן בתראי פרשוה כי היכי דלא נסמוך עליה כגון דסתם רבי דברי יחיד משום דאסתבר ליה דהלכתא כותיה ולא אסתבר להו לרבנן

רבנן בתראי פירושיה שלא לכמיך עלה כגון דסתם דברי יחיד איסתבר ליה ולא איסתבר לרבנן בתראי כי ההיא מצות הליצה ודזוד משום דבר אמר יחיד מדעם והוא רבי דהלכתא כוותיה תאני ליה סתמא כי דאמרינן באלמנה דכתובות מתניתן מני רבי שמעון היא [אלמנה נזונית צ"ז:] ובמי שמת לענין מקנא מן שכיב מרע בשבת מתניתן רבי יהודה היא [ב"ב קנ"ו:] ובהוציאו לו נמי מורז סימן [יומא נ"ט.] ורבים כאלה דאמר לך רבי אי הנינא לה ביחידאה ולא עבדינן כוותיה והיכא דסתם במקום מחלוקת עדיף כי ההיא דחליצה והמיאונים בשלשה דמפרש במצות הליצה [יבמות ק"ו:] אי נאמי דתאני לה למימרא דיהידאה בלשון הכמים כי היכן דליעבדין כותיה דאמרינן [חולין פ"ב] אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראה רבי דבריו של רבי מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים ודבריו של רבי שמעון בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים ומן הכא נמי גמרינן דסתם רבי מאיר לאו דיליה היא דאיתיה יחידאה אלא דרבואתיה הוא אליבא דרבי עקיבא [רביה] ורבותיה דהא מימרא דרבי מאיר דיליה דהאזי ליה דקתאני ליה רבי בלשון חכמים וכי ההיא דשיאור ישרף דתנן [אלו עוברין] והכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת ולא תנייה בשמיה [דרבי מאיר] הואיל ופליג עליה דרבי יהודה דלא נטעי וגימא סוגין [דעלמא] רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה והלכה כרבי מאיר דאמר רבא [שם מ"ה: בסופו] מאי טעמא דרבי מאיר אין לך כל סדק וסדק ובולי שמעתא והניא נמי הכי השתא אתו רבנן אמורי דתלמוד ומפרשין אילין מילי היכי דחזו כדהוא רבי והלכה כההוא יהיד מגלינן ליה למלתא והיכי דלא הזו כד [הוא רבי?] מגלינן לה למלתא [בבאן ביוהסין שבושים והסרונות] כי ההיא דהמביא [ביצה ל"ג] דאמר רב יהודה אמר

בתראי כההיא דמצות חליצה דבר אמר יחיד מידי ותני רבי טעמיה דהלכתא כותיה שנה אותה ליה סתם כדאמרינן באלמנה דכתובות הא מני רבי שמעון היא ומי שמת ענין מקנה משכיב מרע בשבת מתניתן רבי יהודה היא ובהוציאו לו את הכף ואת המחתה נמי סימן ורבות כאלה דאמר לך מני רבי פלוני היא ושנה לה ביחידאה אף על גב דהלכה רבי לא עבדינן כותיה והיכי דסתם במקום מחלוקת עדיף כמו בההיא דתנן החליצה והמיאונין בשלשה דמפרש במצות חליצה אי נמי דתניה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדו כותיה

שמואל אין מביאין עצים אלא מן המכונס שבקרפף ומקשינן והא אנן תנן מן הקרפף ואפילו מן המפוזר תיובתא דשמואל ומפרקינן מתניתא יהידאה היא ואשתכחא לה (ליה ?) סייעתא מן בריתא והיכי דמשכחינן ביה במתניתן מילתא שבשתא וצריכא למסמא מינה מדעם דאית ביה קושיא ולא סליק אמרינן סמי מינה כן [כך וכך] וכי הנך דאותו ואת בנו [חולין פ"ב.] דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן פרת חטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה אלמא קשיא ולא סלקא מסברא ומבריתא [אלמא אי סלקא מתניתן ולא סלקא מבריתא] ואף מסברא בלחוד דחוינן מתניתן כולה כי הא דתנן בטהרות [כלים פי"ג מ"ח] מסרק של פשתן שניטלו שיניו ואמרינן בהחולץ [יבמות מ"ג.] רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבדינן כוותה סימאי דמסיימי בה דוקאני [ואי צריכי לתרוצי מתרצינן לה] ואי צריכא מתניתא להסרא מחסרינן לה ואי אית בה במתניתן שבשתא ובריתא עדיפא מבררינן לה למלתא כדתנן לענין מוספא לגוי מבשר בכור [בכורות ל"ב.] בית שמאי אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור ובית הלל מתירין ואפילו גוי ואמרינן עלה בית הלל דמתניתן רבי עקיבא דבריתא היא והלכה כבית הלל דבריתא דאמרינן אפילו זרים אבל גוי לא ואי פליגין תנאי מפרשינן במא קא מפליגי וטעמי (ביוהסין שבוש) דהד חד מנהון ותפסינן על בריתא דשכיחן לברורה למילתא או למפשט מנהון ההוא בעיא ואמרינן להו מכל היכי [היכא] דמשכחינן כי ההיא דהשולח דגיטין [מ"ד.] דאמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא (עקיבה) פוק עיין בה במכלתא [במכלתך] ומדקדקינן בה ומסקינן הדא הדא לטעמא ולהלכתא והדא חדא מן [מאן] אמרה ואליבא דמן [דמאן]. ננהו לבר מן פלוגתא דאמורי וקושיהון ושינוייהון ואתבתהון ופרוקהון ודהיאתהון ואוקמתהון ואגדפאתהון ואותבאתהון ולהנפישי ומכתב אורחי דתלמוד נפיש טובא והכין הוה מראש [בעדנא דרבנן קמאי] כדמפרשינא השתא פריש כל חד וחד מן רבואתה כי דחזי ומגמר לכל חד מן תלמידיה לפום דצריך ולפום דיכול מנהון ראשי דברים ועיקרין ושארא מבין מדעתו ומנהון צריכין למפשט להון וארווחא [להון] לדמויי [להון דמוי] והא אמרינן דעד דאיפטר [רבי] גמאריהון כל תלמיד לפני

רבו הוה וקמי דלתרוין מתניתן כל חד תלמודו לפי משנתו היה ובתר דאיתריצא כל ימי רבי כל חד פאשיט [להון] מתניתן ומגמר להוא לתלמידיה טעמא [טעמי הלכתא דיליה ובתר דנח נפשיה דרבי] ומן בתר הכין איצטריכו למלקטיה ולאגמורי פה אחד [ולשון אחד] ובתר הכי הוה איכא תנאי בין התם כגון רבי יונתן [ורבי נתן בטעות ביוחסין] רבי שמעון ורבי גמליאל בני רבי ובין הכא כגון רבי יאשיה דמן הוצל מיהוא לא [תני] מדעם מן מתניתא אלא דהוי תנא קמי הכין כד מפרש בספרו של אדם הראשון [בבא מציעא פ"ו] רבי ורבי נתן סוף משנה והוה איכא נמי ממאן דאתניין תנאי ואמוראי [רבנן אחריני דאיתינון] כגון רבי חנינא ורבי ינאי התם ורב הכא דהוה תלמידיה דרבי וגמאריה מן רבי ורבי חייא דאמר רבי יוחנן [חולין קל"ז] נהירא [נהירנא] כד הוה יתיבנא אחורי י"ז שורן אחורי דרב ורב קמיה דרבי והוו זיקוקין דנור נפקי מן פומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולא הוית ידע מה הן אמרין ואמרינן בכמה דוכתא דרב תנא הוה ורבנן אמורי בלחוד [והוו נמי רבנן אחריני אמורי בלחוד] כגון שמואל ורב שילא ורבה בר בר חנא ורב כהנא קמא ורב אסי וביומיהון בסופן רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקנינו ומן דבית נשיאה הוא דאנהנא לקיטין מרבנן בקבלה דמן בית נשיאה אנהנא מן זרעיה דרבה בר אבוה ובתר רבי חנינא ורבי ינאי התם רבי יוחנן וריש לקיש ורבי יהושע בן לוי ורבי אלעזר [ביוחסין רבי שמעון בן אלעזר בטעות] דהוא שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל ואפילו הכין חכמה בבבל טפי הוה נפישא ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל ורבנן אחריני דהוו סלקין ונחתין [כגון עולא ורבי חייא בר אבא ורבי שמואל בר נחמני ורבנן בבבל דהוו סלקין ונחתין] כגון רבי אבא דהוה יתיר הנך ראשונים ורבי יצחק נפחא ורבי זירא ורבי ירמיה ורבי אבהו ורבי חנינא בר פפא ובתר הכין אביי ורבא ונפיש שמרא בארץ ישראל ואיתמעטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה התם מן בבלאי כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי [26]) דנחתו להכא וכל דרא

---

[26]) לשון תלמוד לולב וערבה מ"ג: כי אתא רבין וכל נחותי אמרי השתא [illegible]

זדרא מן אילין דרי הוה אית להון שמעתתא דגרסין להו רבנן כולהו ומסדרין להו תדיר תדיר כי דאמרינן [ברכות ל"ח:] רבי חייא בר אבא הוה מסדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן כל תלתין יומין [ביוחסין בכאן הסרון] ואמרינן נמי [פסחים ס"ח:] רב ששת מהדר תלמודיה כל תלתין יומין ומתלי בעיבורא דדשא ואמר הדאי נפיש חדאי נפיש [בגמרות שלנו הדאי נפשאי הדאי נפשאי] ליך קראי ליך תנאי ובהדי הנך שמעתתא דהוו גרסי להו כולי עלמא כל רבה מפרש לתלמידיה פירושי אחריני ודוק להו דוקי אחריני ומהדשין נמי עובדיה דעביד ובעי דמתבעין מיניה ומהדר ושקלי וטריי [והוו להו] פלוגתא בין חד לבר זוזיה וכד אתו דרא אחרינא ממעט לבא והנך מילי דהוה פשיטי להנהו ראשונים ופתרו בהו לתלמידהון [והוו] כגון פירושי דלא צריכין כולא עלמא למגריסינון ולמקביעינון בגמרא [הוו השתא בההוא דרא] חזו דקא הוו בהו ספיקי וצריכין למקבעינון בגירסא ואמרין להי במתבתא וקבעו להי בגמרא וגרסי להו כולהי רבנן כדאמרינן [ערובין ל"ב:] לענין עירוב שנתנו באילן יתיב רב י חייא בר אבא ורב אסי [אמי] ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גביהו ויתבי וקא אמרי האי אילן דקאי היכי אי לימא דקאי ברשות היחיד כולי אמרינן בסיפא אמר להו רב נחמן יישר ובן אמר שמואל אמרי ליה פתריתו בה כולי האי אמר להו אנתון נמי קא פתריתו בה אמרו ליה קבעיתו לה נמי בגמרא וכל [דרא דבתר דרא] דאתי ממעט לבא דאמרי [ביצד מעברין נ"נ.] אמר רבי יוחנן ואנו לבנו כנקב מחט סדקית ואמר אביי אנן בסיבתא בגודא לגמרא אמר רבא ואנן כאצבע בקירא לסברא אמר רב אשי ואנן באצבע בברזא לשכחא פמה דמתמעט לבא ומתילדי ספיקי הנך פירושי דראשונים דלא הוו קביעי מקבעין [השתא] ומגרסין ועובדי דעבדו מתניין אי כולהו רבנן שמעוה למלתא ואמרוה כחדא וליכא דקדים שמעה ואמרה מיתאמרה משמיה אמר פלוני דאמרינן [פסחים ק"ד] עולא איקלע לפום בדיתא אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה הא כלכלה דפירי והזי היכי מבדיל אזיל שדריה לאביי כי אתא אמר ליה המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אמר ליה לאבוי אנא לא אזלי לאביי שדרתיה ואמר המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אמר ליה רבנותיה דמר שררותיה דמר גרמה ליה למר

דלא תיתמר שמעתא מפומיה ובמה דדייק הכם ואמר שמעתא מפימיה דרביה ולאו מפומיה דאחרינא מפי עדיפא שבעתיה דאמרינן [ברכות ל"ה:] אמר רב נחמן בר יצחק קבעא עולא לשבשתיה ורבי בנימין בר יפת תהי בה רבי זירא וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת אצל רבי חייא בר אבא דדייק וגמיר שמעתתא מפומיה דרביה רבי בנימין בר יפת לא ועוד דבי אמר מפומא דהדר רבה מפי עדיף דאמרינן [אלו טריפות י"ח:] כי סליק רבי זירא אכיל מגרימתא דרב ושמואל אמרו ליה ולא מאתריה דרב ושמואל את אמר ליה מאי אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמע רב יוסף ואקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספקי הגברי גריס דאמר רב יהודה אמר רבי ירמיה בר אבא ספק משמא דרב ספק משמא דשמואל שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה היכא דכולהו רבנן קאמרי מלתא חדא אמר לה כדי *) באילין מילין איתוכף תלמידא דרא דבתר דרא דכל דרא ודרא קבען ביה מילי מן ספיקי דמחדשין ומעשין ובעיי וכי ההיא דהוו בודקין [בסנהדרין מ"א:] רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבא פגע בהו רמי בר חמא אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבא ובולי ונפי דוקי והווי דמוסיפין ומחדשין רבנן בתראי לאו מאי דלא הואי ידעי ליה רבנן קמאי אלא דשבשיהי לדרי דבתריהון לאגדוריה ביה ולא איצטריך ליה עלמא בימיהון כי ההיא דאמור רבנן [חולין ד'.] העיד רבי יהושע בן זריז בן חמיו של רבי מאיר

---

*) במגלה ב.: אמר רבא ואמרי לה כדי מאי טעמא — כדי נסבה חולין כב — אמר רב פפא ואיתימא רב ביבא בר אביי ואמרי לה כדי ריבא במגילה וסיפא במקח וממכר ואת כיון לוקחין בסוף הענין — מתיב רב אחא בר אהבה ואמרי לה כדי עקף בקלפי מה. —
מכלל ופרט ואידך זה מה אין דיים בכלל ופרט שבכלל לה: — ואמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרא והכי קתני אבל תרומה שעולה מכלם כל דהו הלכה רבה יבמות ל. — אמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרא והכי קתני כל ביצי מזרות כיוצאת בה להבין ב"ש — אמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרא והכי קתני אמר לכן רבי מאיר וכי מי עדיי נאמר זה אלא נבלה בהמה המוקצה עג. — אמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרא והכי קתני קדשים שמתו בתוך אותו ואת בני פ"ח. — אמר רבא ואיתימא ריב"ל ואמרי לה כדי אמר קרא וכי תבנו וכולי אתו היא מלוה שהיא מקולה בכל המלות אוי אומר זה עכום הוריות ח' סוף ע"א

לפני רבי על רבי מאיר [שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כלה על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהג בו היתר דרש להו מקרא הזה והוא כתת נחש הנחשת אשר עשה משה אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל ע"ז שבעולם אסא בערום אלא מקום הניחו להתגדר בו וכולי] זאת התשובה לכאי דאבריתו מאי טעמא שבקו קמאי רובא לבתראי דאי משכחתון דבר מופלא דאמרוהי בתראי קמאי שבקוהי להון כדי להתגדר בו ולהנפושי נמי באילן מילי דאיתוסף בהו תלמודא דרא דבתר דרא טובא נפיש והא אמרינן [סנהדרין ק"ו.] אמר רב אמי ארבע מאה בעיי הוה בעי דואג במגדל הפורח באויר אמר רבא גבורתא למבעא בעיונא והא בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוו

ולפום הכין איתוספא הוראה דרא דבתר דרא עד ראבינא [ובתר ראבינא] איפסקא כד הוא שמואל ירחינא בספרו של אדם [בבא מציעה פ"ו] אשי ורבינא סוף הוראה ובתר הכין ודאי אע"ג דהוראה לא הות הוה איכא פירושי וסבארי קרובין להיראה ואיקרו הני רבואתה רבנן סבוראי וכל מה דהוה תאלי וקאים פירשוה כגון רב נהומי ורב יוסף ורב אחאי מבי התים דאמרינן בהמביא גט [גטין ז'] פאריש וצקלג [28]) ובי התים היא עיר שבסביבי נהרדעא ורב רבאי מרוב דמפרש [סנהדרין מ"ג] היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו משום שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותנן נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי אמר רב רבאי מרוב משל צבור משום שנאמר תנו שכר וגם רוב עירו של רב רבאי בסביבי ישיבתנו נהרדעא היא ואמרי רבנן הגאון הוה ואוריך בשני טובא וכמה סבראי אקבעו בגמרא דאנון מרבנן דבתריהון נמי כגון רב עינא ורב סימונא ונקיטינן מן ראשונים דגמרא דריש האשה נקנית עד בכסף מנלן כולהי אינך פרוקי

[28]) צ"ל בפירש גם מלת וצקלג על דרך דרש

וקושיי דמתרצא בגמרא רבנן בתראי סבוראי תרצוהי וקבעו ודווי מנה נמי

ודכתבתון כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד תלמוד ומשנה לא אכתבו א"א תריצו אתריצו והירין רבנן למגרס על פה אבל מן נוסחי לא דאמרינן [תמורה י״ד:] דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב ואמרינן [שם] אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות

ודבעיתון רבנן סבוראי האיך נסדרו בתר רבינא ומי מלך אחריהן מאיתו הזמן ועד עכשיו הוינן לפרושי לכון עיקרי דהא מלתא והיכן הות רשותא בישראל מקדם והיכן איפליגון תרתי מתיבתא מישום דאית בה במילתא שבשתא מעיקרא מן כד גלו ישראל גלות יכניה *) והחרש והמסגר וכמה נביאין עמהן איתינון לנהרדעא ובנו התם יכניה מלך יהודה וכל סיעתיה בנישתא ויסדוה באבנים ועפר דאיתיתו בהדיהון מן בית המקדש והוה קרין עלה [לקיים עליהם מה שנאמר] כי רצו עבדיך את אבניה וקריוה [להיא בי כנישתא בי כנישתא] שף יתיב [בנהרדעא] כלומר שניסע מקדש וישב שם והות שכינה עמהון בה כדאמרינן [מגלה כ״ט] בבל היכא שריא שכינה רב אמר בבנישתא הוצל ושמואל אמר בבנשתא דשף יתיב בנהרדעא ולא תימא הכא ולא תימא הכא אלא אימא זמנין הכא וזימנין הכא אמר אביי תיתי לי דכי מרחקנא פרסא התם מצלינא והדא בנשתא דהוצל קרובה היא לבית המדרש של עזרא הסופר ולמטה מנהרדעא היא וכיון שעלו עזרא והגולה וזרובבל [עמהם] ונבנה המקדש והיו שם שני ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטיגנוס איש סוכו ושאר איתם הדורות [הזוגות] רובם מבבל היו עולין הלל הזקן היה עולה מבבל אף על פי כן הוו מרבצין הכא אורייתא והות אית להון ראשי גליותא מבית דוד אבל ראשי מתיבתא [וסנהדרין] לא הוה אית בהון דהוה אמרין הדא מלתא אמר בה רחמנא למהוה במקום אשר יבחר ה׳ ועד דאפטר רבי בר אשי גלותא הוה נהגין בבבל ולא בראשי

———

*) הערוך ערך שף הביא מן גלות יכניה עד למטה מנהרדעא וזה הוא כלות כמו בהוצ׳ בנוסח ה״נ

מתיבתא ונשיאין דאינון ראשי סנהדרין בארץ ישראל כדמפרש באבות עד הלל ושמי ובתר הלל שמעון בנו ובתריה רבן גמליאל הזקן בנו ובתריה רבן שמעון בן גמליאל קמא דאיקטול קמי חרבן הבית הוא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול ואילן ד׳ דארי הוו בכלל מאה שנה דאמרינן ביציאת השבת [שבת ט״ו] הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה ובתר רבן שמעון בן גמליאל שנהרג הוה רבי יוחנן בן זכאי והוא הוה בעידן חרבן הבית וכד אפקוהי לות אספסינוס [פרק מי שאחזו] נכנסו בו רבי אליעזר ורבי יהושע תלמידו ותבע מן אספסינוס שושילתא דבי רבן גמליאל וכד שקט רבן יוחנן בן זכאי ורבנן ביבנה תקן עשרה תקנות דתנן בהון משחרב בית המקדש בתחלה הוה בברור חיל ואתא ליבנה ובתריה רבן גמליאל בנו של רבן שמעון שנהרג הוה נשיא ביבנה ורבי יהושע אב בית דין וביוון דצעריה תלת זימנין עברוהי ואוקמוהו לרבי אליעזר בן עזריה שהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הסופר והדר אהדרוהו לרבן גמליאל ולא עברוהי לרבי אליעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ורבי אליעזר בן עזריה חדא שבתא כדמפרש בגמרא דתפלת השחר ובתריה רבן שמעון בן גמליאל בריה ובתריה רבי בריה בצפירי ובית שערים וביומיה רב הונא קמא הוה ראש גלותא בבבל והיינו דאמרינן [הוריות י״א:] בעי מניה רבי מרבי חייא כגון אני מה אני בשעיר אמר ליה הרי צרתך בבבל ומתני רב ספרא דהבי אמר ליה התם שבט הבא מחוקק התניא לא יסור שבט מיהודא אלו ראשי גליות שבבבל ומחוקק מבין רגליו אלו בניו של הלל אלמא דבבל עדיפי הואיל ושבט אנון וביומי דרבי נח נפשיה דמפרשין רבנן דארץ ישראל [ירושלמי דכלאים] היה רבי עניו ביותר והיה אומר כל שיאמר לי אדם אני עושה הוין מסה שעשו זקני בתירא לזקני דשדין גרמיהון ומנוניה ואי סליק רב הונא ריש גלותא להכא אני מותיב ליה לעילי מיניי דהוא משבט יהודה ואנא מבני בנימין והוא מדכריא דבית יהודה ואנא מן ניקבתא [הוא מן רברביא דיהודה מן דכריא ואנא מן דקתא מנוקבתא] חד זמן עייל רבי חייא רבא לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו ש׳ רבי אמר לו ארונו בא אמר ליה פוק חוי מאן בעי לך לברא ונפק ולא אשכח ברנש וידע דבעיס עלוי נהג נזיפותא בנפשיה תלת

יומין ואתמנו בתר רב הונא בבבל מר עוקבא ובהדיה הוה שמואל דאמרינן [פרק ואלו מגלחין ט״ז:] שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי גרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דמר שמואל בד׳ אמות וכי הווי יתבי בדינא הוה שמואל קמיה דמר עוקבא בד׳ אמות ואמרינן [שבת נ״ה] אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא ראשך בקרירא וראשא דראשך בחמימי הא מר עוקבא ובית דינו קיים דכתיב בית דוד דינו לבקר משפט ובימי רבי נחת רב לבבל בשנת תקל׳ למנין יון דרגילננא ביה והוה הכא רבי שילא רישא דרבנן והוה מקרי רישא דרבנן בבבל ריש סדרא ואמרינן [יומא פרק קמא כ:] רב אקלע לאתריה דרבי שילא לא הוה אמורא למיקם עליה דרבי שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת הגבר וכד נח נפשיה דרבי שילא הוו רב ושמואל ואדבריה רב לשמואל [מקמיה] ולא אצטבי לאותובי קמיה ולמהוי רישא עליה דהוה רב קשישא משמואל שנים רבות כי ההיא דאמרינן בפרק מרובה מדת תשלומי כופל רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי ישוע הבן ואמרי לה לבי שבוע הבן רב לא עייל מקמיה דשמואל שמואל לא עייל מקמיה דרב אסי רב אסי לא עייל מקמיה דרב מן נטרה טרח שמואל ולטרח רב שמואל רב היא דאדבריה משום הכין שבקיה רב לשמואל בנהרדעא ההיא דוכתיה [29] ומקום התורה ואיתרחק דדוכתא דלא הוה אית בה תורה והיא סורא דמקרי מתא מחסיא דהוו נפישי ישראל התם נמי והוה כחון דאפילו איסור בשר בחלב [איסור והתיר] לא ידעין לאמר [רב] איתיב הכא כי היכי שתרבה תורה בהא דוכתא כי ההוא מעשה דמפרש בכל הבשר רב בקעה מצא וגדר בה גדר כי איקלע לטטלפוש ונהגינן בסורא [אגמרינן ואורינן] באיסור כחל ואיקרי ריש סדרא דקאמר ליה רבי יוחנן לאיסי בר הינו [ראשית הגז קל״ד] מאן ריש סדרא בבבל אמר ליה אבא אריכא ואיקיים הלמא דחזא ליה רבי חנינא דוקפוה בבבל כי היכי דמפרש ביום הכפורים [יומא פ״ז:] וקנייה רב לגינאתא דבי רב בצירתא דהויא נכסי הגר [חזקת הבתים נ״ד] ובניה [התם] תלמידי טיבא ורבין תורה התם וקבע בית דין והוו שני בתי דינין גדולים חד בנהרדעא בבבל דהוה כבר

29) הגאון רבינו נסים בפתיחתו גיטין פ״ח ע״א נהרדעי להרא דשמואל הוי

וחד בסורא דקבעיה רב והיינו דאמר שמואל [השולח גט ל״ו:] לא כתבינן פרוזבלא אלא אי בי דינא דסורא או בי דינא דנהרדעא והוויי להון לרב ושמואל תרתין מתיבתא דאמרינן בהמביא גט [ו׳.] בבל רב אמר הרי היא כארץ ישראל לגיטין ושמואל אמר כחוץ לארץ ומפרשינן דרב סבר כיון דאיכא מתיבתה בגירסייהו טרידין ולפרקים הוה חזו רב ושמואל הדדי ושכיב רב בשנת תקנח ונהג שמואל בתריה להודיה ז׳ שנין והויא חדא מתיבתא וכמה דהוה קיים רב איגראתא דמערבה לותיה הויאן דהוה ידעין ליה ובתריה אתיאו לות שמואל דאמרי [גיד הנשה צ״ה:] כולי שני דרב הוה כתב רבי יוחנן לקדם רבינו שבבבל כי נה נפשיה כתב ליה לשמואל לקדם חברינו שבבבל אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא כתב שדר ליה עבורא דשתין שנין אמר השתא הא חושבנא בעלמא כתב שדר ליה טעון תליסר גמלי ספיקי טריפאתא אמר אית לי רבה בבבל אוקו איזיל אחזיה ושכיב שמואל בשנת תקסה והוו תלמידיה רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפומבדיתא ורב ששת בשלהי ובשנת תקע אתא פפא בר נצר ואחרבא לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה זקנינו ורב נחמן לשכנציב ולשלהי ולמחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוהי דרבא ושאר רבנן דילן לפום בדיתא דמן יומי בית שני הות עיקר גולה כדתנן [ר״ה כ״ב] עד שרואה את כלה גולה לפניו כמדורת אש ואמר אביי [גולה] הוא פום בדיתא ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה מן בני נשיאה מ׳ שנה וריביץ תורה הרבה דאמרינן [כתובות ק״ו] כי ספטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן רב הונא הוה דרוש בתליסר אמורי כי הוו מיפטרי רבנן ונפצו גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי לה במערבא קמא ליה מתיבתא דהונא בבלאה וכי דאמרינן בהבא על יבמתו [יבמות ס״ד] דרב אבא בר זבדא ורב ששת ורבי חלבו ורב גידל ורב אחא בר חיננא כולהו איעקרו מפרקיה דרב הונא ואמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינן וכולהו איעקרו מפרקיה דרב הונא לבר מינאי דאיקיימי בנפשאי החכמה תחיה בעליה וביומי דרב הונא שכיב רבי יוחנן בארץ ישראל בתר רבי חנינא [ואמרינן דתמנין שנין מלך בארץ ישראל] דהוא בתר רבי אפס דהוא בתר רבינו כדמפרש בהנושא [כתובות ק״ג:] ובשנת תקין אפטר רבי יוחנן ורבי אלעזר בתריה בהדא שתא ומלך רבי אמי

ואיגבר רב הונא טובא דהוה מן דבי נשיאה ורב יהודה בפום בדיתא ותלמידוהי קמיה והוי מיתחזי ליה לרב הונא לפרקים ורב נחמן בשילהי ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא ולא אשכחנן דהוה עייל לקמיה רב הונא אלא כבני זאיי [זוגייהו] דבכמה דוכאתא אמר רב נחמן הונא חברין [מיקים לה במילי אחרין] ומדרשו דרב הונא קריב למתא מחסיא ורב חסדא חבר לרב הונא ובסורא הוה ובשניה דרב הונא בניה רב חסדא לבי רב בשנת תרד ושכיב רב הונא בשנת תרח ואסקוהי לארונו לארץ ישראל כי היכי דמפרש בואלו מגלחין [מועד קטן כה.] היכן וקפיה רבי הגא לארונו בקברו של רבי חייא ואמיר התם האי הלא מיענשי דבי רייש גלותא משום דזקיף ארונו דרב הונא והיה רב יהודה בתריה תרתין שנין וכולהו רבנן אתו לקמיה לפום בדיתא ובתר רב יהודה דשכיב בשנת תר"י מלך רב חסדא בסורא י' שנין ושכיב רב חסדא בשנת תר"כ ורבה ורב יוסף דהוו בפום בדיתא בחדי רב יהודה [בתריה דרב יהודה] כל חד [והד] מנהון אמר ליה להבריה מלך אנת ולא קבל על נפשיה למיהוי הוא רישא [לא קבילי על נפשייהו רבנות] כדמפריש בסוף הוראות ובסוף ברכות דרבה ורב יוסף איצטריכו להו שעתא דשלחו מתם רב יוסף קדים ההכל צריכין למרי חיטיא ואפילו הכי לא קביל רב יוסף דאמרו ליה כלדאי לאמיה דבעי למימליך תרתין שנין ופלגא ומלך רבה עשרין ותרתין שנין] ומלך רב יוסף [בתריה] ב' שנין ופלגא וביון דכל חד מהוי גביה הבריה קמת מלתהון והוה אזיל רבה לות רב חסדא לסורא כמי שני ובסוף יומיה דרב חסדא כד הוא רבה דצריכה ליה שעתא בפום בדיתא קבל על נפשיה ראשניתיה ומלך כ"ב שני ושכיב בשנת תרל"א [30]) ושמענו מרבואתה דמתיבתא דילנא דהנהו

30) יש בכאן הגהה ביותכן כזה אמר המוציא בלום תמוה לדבריו דאמרינן בגמין הוא שפורא דהוה בית רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי רבא ואם איתא לדרב הונא בר חייא קודם רבה היה לו להגמוד להזכירו וגומר בי רב הונא בר חייא והוא בעצמו מזכיר זאת המימרא עד כאן

ולאי להתפין הנה הגאון כתב כי רב יהודה שכיב בשנת תר"י ובבריית ומלך אחריו רבה כ"ב שנה ושכיב בשנת תרל"א כמו שכתב הגאון והוא צדק ואם כן איך יתכן שרבה הונא בר חייא מלך לפני רבה כשהוא בעיס אם כן גם רבה נא

שני דבתר רב יהודה לא קבל רבה ראשנותיה מלך רב הונא בר חייא בפומבדיתא ואית ליה התם השתא בית מדרש גדול וכד שכיב ואיצטריכא שעתא לרבה דלא לבטולי תורה במתיבתא דפום בדיתא דרובא דרבנן דישראל התם הוה קבל על נפשיה וריבץ תורה רבה דהוא רבה בר נחמני ובשמאדא דאורייתא נחת נפשיה דאכלו בי קורצא דקא מבטל י"ב אלפי גברא ירחא בקיטא וירחא בסתוא דאינון תרי ירחי דכלה אדר ואלול וערק מן פרסתקא לאגמא ושכיב התם ונפל פתקא [מן שמיא] בפום בדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה ומפורש המעשה בגמרא דהשוכר את הפועלים [ב"מ פ"ו] ובאילן שני רבה בר הונא הוה מרביץ תורה בסורא [ובאלין שני דהוה רבה בר נחמני בפום בדיתא רבה בר חייא היה מרביץ תורה בסורא זה רבה בר חייא הוא טעות] ובתר רבה מלך רב יוסף בפום בדיתא תרתין שנין ופלגא ושכיב בשנת תרל"ד ובתריה מלך אביי בפום בדיתא י"ב שני ושכיב בשנת תרמט והכין מפורש בהנזקין [גטין ס:] האי שפורא מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי כלומר דהני הוו רישי מתיבתא ושיפורא הוא היא קופה דרבנן דמתיבתא דאתי להון מישראל [דמאי דאתי להון מישראל מותבי לגוה] כדתנן בשקלים [פ"ו מ"ה] שלשה עשר שופרות היו במקדש תקלין חדתין תקלין עתיקין ובתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פום בדיתא הוא כי היכי דמפרש בהרואה [ברכות נ"ו.] דאמר ליה בר הדיא מפשר חלמין ניחא נפשיה דאביי ואתיא מתיבתא לקמך ורבנן דכולי עלמא איבנפי לקמך ואף על גב דמן

———

...לך כי אם עשרה או אחת עשרה שנה וזה מותר למה שאמרה הגמרא כי רבה ...לך כ"ב שנה בסוף הוריות ועוד רב הונא בר חייא מאן דכר שמיה אך מצינו ...גמרא בכורות פ"ה דף ל"א בזה הלשון רב הונא בר חייא אצטריכא ליה שעתא ר"ל להיות ראש ישיבה] הוה עייל גביה רבה ורב יוסף והרבע מאה זוגי דרבנן ...מע דאתו קטיל להו ד' מאה תכתקי לסוף שמעי דנעשה גבאי ואולי רבה אמר ...גינא הזכו לומר פירש הרי הוא ככל אדם א"כ אנחנו רואים שזה רב הונא בר חייא נעשה ראש ישיבה ולזה כון הגאון ועם כל זאת כל משך הכ"ב שנים נתכנו ...להשיות רבה ורב הונא היה ממלא מקומו עשרה שנים והעיקר היה רבה ואם כן ...נשית רב שמואל שלום אינה קושיא

כד נחת נפשיה דרב חסדא לא הוה גאון בסורא אלא מיהוא מלבותיהן דרבא מפי [עדיפא] והוה פשיטא והוה שליט דאיקיימא ביה ברכתא דרב יוסף כי דאמרינן בהיציאו לו [יומא נ״ג:] רבא כי הוה מפטר מבי רב יוסף הוה מסגי ואזיל לאחוריה ומנקיף ליה לכרעיה עד דמלא אסקופתיה דבי רב יוסף דמא אתו אמרו ליה לרב יוסף אמר ליה תהא רעוא תורמיה לראשך אבוה כרבא ושני מלכותא דרבא י״ד שני ושכיב בשנת תרסג בבולהו אילן שנין [דרבא] לא הויא אלא הרא מתיבתא בפום בדיתא ובתר דשכיב רבא הדר איתפלגו אתרתין מתיבתא רב נחמן בר יצחק בפום בדיתא ד׳ שנין ושכיב בשנת תרסז ורב פפא בנריש קרוב לסורא י״ט שני ושכיב בשנת תרפו ובתר רב נחמן בר יצחק מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפה וההיא דאמרינן בכל הנשבעין שבתורה [שבועות מה] ההוא דיאנא דעבד כרבי אליעזר הוה איכא צורבא מרבנן באתריה אמר ליה איזיל אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא דלית הלכה כרבי אליעזר אתא לקמיה דרב חמא אמר ליה האי דיאנא דעביד כרבי אליעזר עבוד ובתריה מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב בשנת תרצו ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תרצט ואחריו רפרם [ושכיב בשנת תשו] ובתריה מלך רב כהנא ושכיב בשנת תשכה [ואחריו מר זוטרא ושכיב בשנת תשכז ובו ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונזדעזע הארץ מספר סדר תנאים ואמוראים] ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תשל ובכולהו אלין שנין מן בתר רב פפא הוה רב אשי גאון בסורא [31]) והוא אתיא למתיא מחסיא [והיא אתא למתא מחסיא] וסתריה לבי כנישתא דרב ובנייה כדאמרינן בהשותפין [ג:] ועבד בה כמי תקנאתא שפירתא וקבע לה רגלי ותעניאתא דלא הויאן אלא לראשי גליותא ובנהרדעא שויא לריגלא דריש גלותא בגוה הואיל והוה מפלג ונפיש תורתו וגדולתו והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנך יומי ומרימר

---

[31]) אפשר שהגרסא האמיתית היא אתיא למתא מחסיא ור״ל שנתן הייש לה ובנה הריסותיה מלשון הכתוב ונתתיה ג. לה. היינו את התאנים מערמות העפר וזה אפשר לא הבין מעתיק האגרת כיתבן וכתב תחתיו אתא למחסיא וזה נראה לא יתכן כי גם היה רב אשי כי סורא היא מתא מחסיא

ומר זוטרא דהוו בתריה כלהו הוו כייפין ליה לרב אשי] ושויהו לריגלהון במתא מחסיא דאמרינן [גטין נט] אמר רב אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי כיון דאתקינו רגלי דראשי גלואתא [במתא מחסיא] והוו צריכין רשיואתא מפום בדיתא למיזל תמן בשבת לך לך[33]) דהוה (דהוא) רגלי דראשי גלואתה למידר התם במאי דעבד רב אשי לא בטילא בתר כן כמה דבטילא בשני דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואביי ורבא [דלא הוויא אלא חדא מתיבתא] אלא הויאן תרתין מתיבתא והיינו דאמר רב אשי [יציאת השבת יא.] אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה ובכל שתא ושתא כד הוא רייש גלותא דקבע רגלא בבי רב [דהוה רייש גלותא במתא במחסיא] אולין לקמיה רשוותא ורבנן דפום בדיתא ונהגת מלתא הכין [והכין נהיגא מלתא הדין] עד שעור מאתן שנין מן השתא הואיל והוה אית להון לרישי גלותא מרות קשה ושלטנותא רבתא ביומי פרסיים ובראשי ימי ישמעאלים נמי הוה זבנין ליה לראשי גלותא בדמים יקרים [גליותיה] שלטנותא דהוה נסב לה בדמים מן מלכי ישמעאל והוה אית בהון מן דמצער רבנן טובא ומעיק להו

---

[33]) בתשובת גאוה תשובות הגאונים דפוס ירושלים דף ב' ע"א ובשאלתם מקום שמתענין צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי. במה קורין במנחה. כך מנהג בישיבה ולפני גאון כשיושבין לפניו ראשי ישיבות חכמי בתי ישיבות בתעניות של אחר שבת של רגל וכן בכל תענית בין קבועין בין שגוזרין בית דין וכן בתעניות צבור בין בחול להיות בשני ובחמישי ובין בחול להיות בשאר ימים בין בשחרית ובין במנחה קורין ויחל משה חוץ מת"ב שבשחרית קורין כי תוליד בנים ובמנחה ויחל משה וע"פ הדברים האלה נראה בענין זה כי תלמידי ישיבות מישיבת פום בדיתא היו באים לסורא למקום הגאון והיו מתענין שם בת"ב בפרשת נח ב"ה וכו' דפרשת לך לך ובשבת לך לך היה הגאון עושה סעודה גדולה להם ובשבת הזה היה נקרא שבתא דרגלא של הגאון והוא שאמרו בסוכה בפרק הישן כ"ו ע"א כי הא דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי בשבתא דרגלי דבי ריש גלותא [ולא לבי ריש גלותא והכי היא גרסת הגמרא כ"י כמו שהביא בדקדוקי סופרים דף ל"ז] הוו גנו אורתא דעולא אמרי אנן שלוחי מצוה אנן ופטורים [מן הסוכה] ובליות המצוה שהיו באים להתענות בת"ב לפני הגאון והקדימו לבוא בשבת מלא לשמוע הדרשה כי לא היתה דרשה בשבת' של שבית אבל היתה דרשה דכלה באדר. ובאלול עיין בשלי סוף היה קורא.

ואבהתא דילנא דבית נשיאה מיהו שבקי הנך איההתא דנשיאות
[בישתא] ועיילי ברבנן דמתיבתא למיבעא ענוה ונמיכות ולאי מן
בני דבוסתנאי אנהגא אלא מקמי הכי עיילו וקנינו ברבנן דמתיבתא
ובין דהוו שליטים נשיאים הכין לא הוו יכלין רשואתא לאימנועי מלמיזל
לקדמתון ברגלין ובאמצע שני ישמעאלים בימי דוד בן יהודה
הנשיא אשתפילו מן שלטנותא דמלכותא ולא אולו רישואתא דפום
בדיתא בתריהון אלא כד ניחא להו לנשיאים למהוי להון רגלי בפום
בדיתא אתיין להתם וקבעין [ליה] והשתא לא אשתייר מן בלדין
דבית נשיאה במתא מחסיא ולא אפילו חד ינוקא [אלא חד ינוקא]
ואף לא רבנן ונהג רב אשי ריש מתיבתא קרוב לשתין שנין [רישותא
במתיבתא] והיינו דאמרינן בבבא בתרא [ב"ב קנז:] מהדורא קמא דרב
אשי [אמר לן הכי] ומהדורא בתרא דרב אשי [אמר לן באנפי אחרי]
דהכין תקינו רבנן לתנויי בכל כלה ותרתי כר מתיבתא [ירחא ושתא
תרתין מסכתין הן חסר והן יתר] חסר ויתר דהדר תלמודא כוליה
בתלתין שנין וכיון דרב אשי מלך קרוב לשתין שנין הוה להון
במהדורא ושכיב בשנת תשלח ומלך בתריה רב יימר ושכיב בשנת
תשמג [בסדר תנאים ואמוראים תשמב ונמצא עמוד אש ברקיע
שלשים יום ונראה שזה היה כוכבא דשביט] ורב אידי בר אבין
ושכיב בשנת תשנב ורב נחמן בר רב הונא ושכיב בשנת תשסו
ונפל שמדא וגזר יזדגרד לבטולי שבתא ומלך במחסיא רב טביומי
ההוא מר בר רב אשי ושכיב בשנת תשעט במוצאי יום הכפורים ובתריה
רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפח [תשפא] ובארבע בשבא ההוא
י"ג בכסליו שנת תתיא שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא ההוא ראבינא
והוא סוף הוראה ואלין שני מלכו בפום בדיתא רב גביהא מבי כתיל
ושכיב בשנת תשמד ובתריה רפרם מן פום בדיתא ושכיב בשנת
תשנד ורב רחומי ואית דמחלפין רב רחומאי ושכיב בשנת תשנו
[תשסו] בעידן שמדא דגזר יזדגרד [ובתריה] מלך רב סמא בריה
דרבא ובאותו פרק דיליה והמר בר רב אשי שמענו מן ראשונים
ובספרי זכרוניהם דבעו רחמי ובלעיה תנינא ליזדגרד מלכא מבית
משכבו ובטלה גזירה [שמדא] וביומא ההדין רב סמא בטבת שנת
תשפא איתאסרו רבנא אמימר בר מר ינקא וחוני מרי בר ראש
גלותא ומשרשיה בר פקוד ובי"ח ביה בטבת איתקטל הונה מרי בר

ני זוטרא נשיא ומשרשיה אילין ובאדר דשתא הדא אתקטל [רבנא] אמימר [בר מר ינקא] דנן ובשנת תשפה [תשפא] דשכב רבה תוספאה איתסרו כל כנשתא בבבל ואיתנקיטו יניקי בני יהודה לאמגושי ובשנת תשפז שכיב רב סמא דנן בריה דרבא [ובתריה מלך רב יוסף וביומיה סוף הוראה ואסתתם תלמודא והוו רבנן סבוראי ורוביהן שכיבו בשנים מועטות דהכין פרשו ראשונים בספר זכרונות דברי הימים ובשנת תתיא מלך בסורא רב סמא בריה דרבנא יהודה ובשנת תתטו שכיב רב סמא דנן בריה] דרבנא יהודה בסיון ואמרינן דדיאנא דבבא [הוה] ובחד בשבא דהוא ארבעה דאדר שנת תתיז שכיב רב אחא בר רב הונא ובניסן דשתא דא שכיב רב נחומי ואית דמחלפין רב נהומאי ובשנת תתיח בכסליו שכיב רב שמואל בר אבהו דמן פום בדיתא ובאדר שכיב רבינא מן אומצא ובשנת תתיט שכיב רב הונא ריש גלותא שנת תתכב ביום כפור הוה זעפא שכיב רב אחא דאבוה [בריה דרבה בר אבוה בטעות] ובשנת תתכו שכיב רב תחינא ומר זוטרא בני רב הנינא ואשתייר רבה יוסי גאון במתיבתין כמה שני ובתר הכין רב עינא בסורא ורב סימונא בפומבדיתא ובתר הכין רב רבאי מרוב מן מתיבתא די לנא ואמרין דגאון הוה והוו שני שמד וצרות בסוף מלכות פרסיים ולא הוו יכילין למקבע פרקי ואותיבי מתיבתא ומדבר מנהגי גאונות עד בתר כמה שני ואתו רבנן דילנא מפום בדיתא לסביבות נהדרעא למדינתא דפירוז שאביר. ואילן גאונים דהוו במתיבתא דילנא בפום בדיתא בתר אילין מילי בסוף מלכות פרסיים משנת תתק מר רב הנן מן אשיקיא ובתריה מלך מר רב מרי זקנינו בריה דמר רב דימי הורנו ובית מדרשו בפירוז שאבור נודע בי רב מרי עד היום הזה וביומו היה בסורא מר רב סר בן מר רב הונא גאון בשנת תתקכה ואחרי הורינו מר רב מרי גאון מלך מר רב הנינא מן בי נהרא ובימיו יצא משוגע [מחמד] לעולם ואמרין דהות בסורא באותן הימים רב הנניה ומר רב חנה גאון פום בדיתא ומר רב יצחק [גאון] והוא שהיה בפירוז שאבור עת שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פירוז שאבור לקראתו והקביל את פניו וקבלו עלי בן אבוטאלב בסבר פנים יפות והיה בפירוז שאבור באותה שעה תשעים אלף איש מישראל ואחריו מר רב ראבה שתקנו בימיו לתת גט לאשה לאלתר ולאו כשמעתא

דבלתא דוב זביד ובימיו היה בסורא מר רב הונאי ובתר מר וג ראבה מר רב בוסאי והיה בסורא מר רב ששנא דכתיב על הומרתיה מישרשיה בר תהליפא ובתר מר רב בוסאי בפומבדיתא מר רב הונא מרי בר מר רב יוסף הוה גאון בשנת אלפא ובתריה מר רב חייא ממישן ובתריה מר רב אביי ובתריה מר רב נטרונאי בר מר רב נחמיה מלך בשנת אלפא ותלתין וידיע במר בר ינקה [33]) והוה מחתן בדבית נשיאה ואיתקיף מרות על רבנן דמתיבתיה וערקו מנהון לסורא עד דנחית נפשיה דמר בר ינקה והדרו למתיבתהון ובתריה מלך מר רב יהודה ובתריה מלך מר רב יוסף דהוה ידיע בבר כותנאי [כן היה הכנוי שלו בר כותנאי ואולי היה מעיר כותי הנזכרת בתלמוד וביוחסין שבוש] בשנת אלפא וחמשין ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר דאיקרי בשנת אלף נט ובתריה מלך מר רב נטרוי כהנא בר מר אמנאי ומן בגדאד הוה מן תותירא ברא וביומיה סליק מר רב אחא מן שבחא לארץ ישראל דמר רב נטרוי שמעיה הוה כד אדבריה נשיא עלוהי סליק להתם ובתריה מר רב אברהם כהנא ובתריה מר רב דודאי בר מר רב נחמן בשנת אלף ע"ב והוא אחואי דמר רב יהודאי גאון ובתריה מלך רב הנניה בר מר רב מישרשיה בשנת ע"ה ובתריה מר רב מלכה בר מר רב אחא בשנת פ"ב והוא אחתיה לנטרונאי בר חביבאי נשיא בפלוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא דהוה קמי הכי בכמי שנין ואכנפן [ואתכנשן] תרתי מתיבתא עם זכאי נשיא ועברוהי ואפטר רב מלכה לגן עדן נטרונאי נשיא אזיל למערב ובתריה מר רב אבא הורנו בר מר רב דודאי זקיננו בשנת פ"ד ובתריה מלך רב שינוי ולא האריך ובתריה מלך מר רב הנינאי כהנא גאון בר מר רב אברהם גאון בשנת צ"ג ועבריה נשיא וקם בתריה מר רב הונא הלוי בר מר רב יצחק בשנת צז וביומיה התקינו למיגבי בעל חוב וכתובה מן יתמי ממטלטלי ובתריה בשנת צט מר רב מנשה בר מר רב יוסף וגובאה הוה מבני עקובה

———

[33]) ר"ל שם הכנוי של רב נטרונאי היה בר ינקה והיה אדם קשה וחזק מרה על תלמידים שלו וברחו מישיבת פומבדיתא והלכו לסורא עד שנפטר רבי נטרונאי לעולמו ושבו התלמידים לפומבדיתא וביוחסין משובשים וגלה בתחלת חסרון ידיעה כמו המשובשים

ובאלין שני כולהון גאונים דהוו במתא מחסיא עד שנת אלפא לא׳ נהירננא להון שפיר על הסדר והוה אית בהון נמי נפכאתא וטריאתא ונשיאים דמעברין ומחזרין ומאי דבריר לנא כבר כתבנא יתיה אבל מן שנת אלפא קים לנא בהון ובאילן מאה שני דפרישנא גאונים דקמו בהון מן פום בדיתא מלכו בסורא גאונים מר הנינא מנהר פקוד ה׳ שנים מר רב נהילאי הלוי מן נרש י״ה שנים אחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י״ח שנים אחריו רב מר בר שמואל י״ח שנה ומן ישיבתנו של פום בדיתא מבני בניו של אמיכר היה ושמואל אביו הוא בנו של מר רבה גאון שפרשנו שהיה בפום בדיתא ובהדיה הוה רב הונא גאון דמחסיא בשעת תקנת הגט כיון דלא הוה במחסיא מן דמפלג שקליה שלמא בר חסדא ריש ;גלותא למר רב מר ומניה במחסיא וחכם גדול הוה ובנוהי מן פום בדיתא הוו ואית מן זרעיה השתא קדמנא במתיבתא ומנהון מאן דמחתן בנא ובתריה מר רב מארי הכהן מנהר פקוד ה שנים ובתריה מר רב אחא דאבוה הצי שנה ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב נחמן ג שנים ומחצה והוא נמי מן פום בדיתא הוה ולא הוה איכא מאן דמפלג [בחכמה] בסורא [בותיה] אף הוא נמי שקליה שלמה נשיא [ומניה] להתם ומאור עינים הוה והוא ואחיו היו גאונים בתרתין מתיבאתא בפרק אחד ובאותן הימים נפק ענן ובתריה מר רב אחונאי כהנא בר מר רב פפא ה׳ שנים ובתריה מר רב הנינא כהנא בר מר רב הונא ה׳ שנים ובתריה מר רב מארי הלוי בר מר רב משרשיא ג׳ שנים ומחצה ובתריה מר רב ביבוי הלוי בר מר רב אבא מנהר קודה י׳ שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא מר הלוי ומר רב מנשה גאוני פום בדיתא כשתקנו לכתובה מן מטלטלי ואלין תמת מאה שני.

ובתריהון מן גאונים דפום בדיתא מר רב ישעיה הלוי בר מר רב אבא ומן כלוראי הוה מתא דמקרבה לבגדאד בשנת קז ובתריה מר רב יוסף בר מר רב שילא מן שילהי בשנת קט ובתריה מר רב רבי כהנא גאון בר מר רב חנינאי בשנת קי״ח ובתריה מר רב איכומאי גאון אחי אביו בריה דמר רב אברהם גאון בשנת קכ״א ובתריה מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת קכ״ח ולא הות זוכתיה והוה אית מר רב קימוי אב דהוה גמיר ועדיף [מניה] אלא

מיהו על ידי חלום אדברוה למר יוסף גאון והוה חסיד טובא וזקן מאוד ואיתמר דהוה אתי אליהו ז"ל יתיב במתיבתא דיליה בכולהו יומיה יומא חד אמר להו לרבנן כד סיב ואושטיף ארוחו ליה לגברא סבא דאתא ליה ולא חזו רבנן אדם וידעו דאליהו הוא וארוחו טובא והאי דמרוחין השתא בצד ימין מבטר רישא מן ההוא מעשה [דעבדי] ואבי אבי גאון אבי אבינו היה סופרו ועומד בצורך הישיבה שלו בימיו וביומא דאתפטר הוה זעף גדול ונדת ארעא ואיתמר נמי דהוה מצער נפשיה על גירסא ביניקתיה וברביה מר רב שינוי גאון רביה ואמר ליה תובה ותדבר אומתך ותרתין שנין מלך וקם בתריה מר רב אברהם בר מר שרירא בשנת קנ"ז מלך י"ב שני והוה מר יוסף בר מר רב חייא אב ובפלוגתא דדניאל ודוד בן יהודה נשיאים איקרי מר רב יוסף בגאונות ולסוף פייסו בתאוי [בתאיבה] בין דיליה למר רב אברהם דמקרי שני גאונים ומובנפין בחדא ומתנו מר רב אברהם ויתיב מר רב יוסף קמוי ואתו לבגדאד ואיתרמו בבי כנישתא דבר נאסלא בכלה רבתי וכד קם שליחא ואבריז שמעו מה דסברו רישי מתיבתא למימר בבי ישראל דליבא דשמיע ליה הכין ואף מר יוסף אזדוע וקם ברבים ואמר סליקת נפשאי מן גאונות והדר לאבות בית דין ולאלתר ברביה מר רב אברהם ואמר ליה רחמנא ליזבך [לעלמא דאתי דיליה והוא טעות לדעתי] לדילה [ר"ל לגאונות] ובתר מר רב אברהם מלך מר רב יוסף בשנת קלט ז' שנים ובתריה בשנת קמד מלך מר רב יצחק בר מר רב חייא ואהתוהי על מר רב יוסף בר מר רב רבי [34]) והוה חכים טובא ובן דודינו הוה בר בריה דמר רב אבה גאון זקנינו ומר רב יצחק הוה קשיש מניה וכד סמכיה דוד בן יהודה נשיא למר רב יצחק קשא ליה למר רב יוסף ואתא מר רב יצחק לותיה ואמר ליה

---

[34]) זה רב יוסף בר מר רב רבי נסתפקו החכמים מה היה שם אביו והראב"ד כתב שהם רב יוסף ורי"ל גאות כתב בהלכות פסחים ומר רב יוסף בר מר רבי וכתב שם המפרש כמוזן סל"ו שמו הטוב של אבי מר רב יוסף הנזכר חסר. אך האמת כי שמו הטוב אינו חסר אבל מלא על כל גדותיו רבי וכתוב בספר האשכול הלכות ס"ת דף 37 וכן מצאתי הושב בהכבוד רב מר אבי לא הוזו חכמי דורינו שמו מר רב יוסף גאון בר מר רב רבי וכן הובא בבעל העטור בנדפס מהדב דף כ"ד עמוד ג' וכן כתב רבינו יוסף בר מר רבי

לא ליקשי ליה לדיינא דבבא דאנן כרבה ורב יוסף דאלמא מובטח לך דחיית וזכית בתראי וסבר וקבליה רב יוסף ואתריצו ואמר ליה כרע קמאי[35]) (קמיה) ריש מתיבתא ומלך ז׳ שני ובתריה [מלך] רב יוסף דנן בר מר רב רבי בשנת ק"נ ומ̇לך ב׳ שנין ובתריה בשנת קנג מלך מר רב פלטוי בר מר רב אביי י"ו שנים ובתריה מר רב אחי כהנא בר מר רב מר שתא ירהא בשנת קסט ובתריה הות פלוגתא מר רב מנחם גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר רב חייא ומובהרים דרבנן בהדיה שתא ופלגא ומר רב מתתיה בר מר רב רבי ורבנן אחריני בהדיה ונח נפשיה דמר רב מנחם בשנת קעא והדרו רבנן לקמיה מר רב מתתיה י׳ שני בתר הבין ובתריה מר רב רבה בר רב אמי בשנת קפ והוא בן בנו של מר בן שמואל שהציבוהו [שלמה בר חסדא] במחסיה גאון כמו שפירשנו לעיל וב׳ שנים ומהצה מלך ובתריה בשנת קפג מר רב צמח גאון בר מר רב פלטוי והוא אבי אמו של גאון אבינו ומלך י"ט שני ובתריה בשנת ר"א מר רב האיי בן מר רב דוד אב שב שני ופלגא.

ובאילן מאה שנין עמדו במחסיא גאונים מר רב הילאי בר מר רב מארי ט׳ שני ובתריה מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי י"ד שני ובתריה מר רב איכומאי אחוהי בר מר רב מרדכי ח׳ שנים ובתריה מר רב צדוק בר מר רב ישי ב׳ שנים ובתריה מר רב הילאי בר מר רב חנניה ג׳ שנים ומחצה ובתריה מר רב קימוי בר מר רב אשי ג׳ ומחצה והוין פלוגתא דליכא למסמך עליהון ובתריה מר רב משה כהנא בר מר רב יעקב י׳ ומחצה ועמדו ב׳ שנים בלא

---

[35]) באור הדברים האלה היא כזה שהיו שני חכמים רבי יצחק בר חייא ורב יוסף בר רבי, רב יצחק היה זקן מרב יוסף ורב יוסף היה חכם מרבי יצחק והגביה עשה ראש ישיבה את רבי יצחק ועל זה הצטער רב יוסף מפני שהיה חכם מרבי יצחק והיה ראוי לו הראשית ופיים אותו רבי יצחק ואמר לו אני זקן ממך ואמות קודם ואתה תהיה לראש ישיבה אחרי ואתה· רב יוסף תהיה ראש ישיבה כרב יוסף אחרי רבה ונתפייס רב יוסף ואמר לר׳ יצחק הלך לפני ראש ישיבה ור"ל שהסכים על ראש ישיבתו וביותכין שבועים בלי הפסר להתקנס והנה זה רב יוסף בר רב עשה ראש ישיבה באמת אחרי מות רב יצחק כנבואתו.

גאון ובתר הכין אסתמיך מר רב כהן צדק בר מר רב איבומאי גאון
י׳ שנים ומחצה ובתריה מר רב שר שלום בר מר רב בועז י׳ שנים
ובתריה מר רב נטרונאי גאון בר מר רב הילאי גאון בר מר רב
כארי ח׳ שנים ובתריה מר רב עמרם בר מר רב ששנא י״ח שנה
וקמי הכין הוה פליג ליה רב עמרם ואיקרי גאון ונחת מניה ובתר
הכין מליך בי דפרישנא ואיפטר ובתריה מר ברב נחשון גאון בר מר
רב צדוק גאון ח׳ שנים ובתריה מר רב צמח בר מר רב חיים אחיו
של מר רב נחשון גאון ז׳ שנים ובתריה מר רב מלכה חד ירחא
ואפטר לגן עדן ושכיבו באותו הפרק רובה דסבי דמתא מחסיא
בשיעור ג׳ ירחי ואסתמיך בתר הכין מר רב האי גאון בריה דמר
נחשון גאון י [ז] שנים ובתריה מר הילאי גאון בר מר רב נטרונאי
גאון ח׳ שנים ובתריה מר רב שלום בר מר רב מישאל ז׳ שנים
ובתריה אדלדלא מלתא דמחסיא טובא ולא אשתיירו בה חכימי
ובתריה מניהו למר רב יעקב בר מר רב נטרונאי גאון י״ב שנה
ובתריה לא הוה בהון ראוי וסמכיה דוד נשיאה למר רב יום טוב
כהנא בר יעקב ואורג היה הואיל ולא הוה התם רבנן ד׳ שנים
ובתריה איתמר ביני רבנן לבטילה למחסיא ולמיתיה מאן דמשתייר
בהו לפום בדיתא ולסוף אסכימו לסמכיה למר רב נתן אלוף אחי
אבינו בריה דמר רבי יהודה גאון אבי אבינו בשם גאונות מחסיא
דלא ליבטל שמא וארהבי נח נפשיה ואייתיה דוד נשיאה למר רב
סעדיא גאון בר רב יוסף ולא מבני רבנן דמתיבתא הוה אלא
מן מצרים וידוע בפיומי וסמכיה באייר שנת רלט וכניף מן דהוה
אשתייר מן בניהון דרבנן דמחסיא ומן עלולי דסמיכין על רבנן
בפום בדיתא ואותיב מתיבתא ב׳ שני ונצא בהדי דוד נשיאה
וקרייה לחתן אחוהי דהוא יאשיהו בנשיאות ולא עלתה בידו ואידחי
יאשיה לכראסן וקרייה דוד נשיאה לרב יוסף בריה דרב יעקב גאון
דידיע בברסמיא בגאונות למחסיא ורך בשנים הוה ותלמיד קטן
הוה לגבי מר רב סעדיא גאון ונחבא מר רב סעדיא גאון כמה שנים
משום דוד נשיאה ורב יוסף נהוג בגאונות במחסיא ולבסוף איפייס
עם דוד נשיאה ורב יוסף בדוכתיה כלל שניה דמר רב סעדיא גאון
י״ד שני ושכיב ביומי גאון אבינו בשנת רנג בתר דוד נשיא ואיתחד
רב יוסף במחסיא ואידלדלת מלתיה לגמרי ולא הוה ליה פתחון פה

אפילו בהדי רב אהרן גאון ושבקה למחסיא ולבבל כולה ואזיל יתיב במדינת בצרה ושכיב התם ועד השתא ליכא במחסיא מתיבתא.

ובאילן מאה שנה אחרות מלכו בפום בדיתא גאונים בתר מר רב האיי גאון בר מר רב דוד מר רב קימוי בר מר רב אחי גאון בשנת רא [רח] ח' שנין ופלגא ובתריה מלך מר רב יהודה גאון זקנינו שהוא אבי אבינו בר מר רב שמואל ראש כלה שנת ריז י"א שנה ומחצה ושכיב באדר שנת רכח והוה פלוגתא בין רבנן דמתיבתא [ודוד נשיא ורבנן דמתיבתא] איכנפו וקריוה למר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב קימוי גאון ודוד נשיאה קרי למר רב כהן צדק כהנא בר רב יוסף והוה פלוגתא עד אלול שנת רלג ועבדו שלמא דוד נשיאה עם רב מבשר גאון ויתיב הוא ורבנן דיליה לבדם ומובחרים בשטתיה הוו מר רב כהן צדק ורבנן דיליה לבדם ובשנת רלד בכסלו שכיב מר רב מבשר גאון ואתו רבנן לות רב כהן ושכיב בשנת רמז ומלך מר רב צמח בר מר רב כפנאי ב' שנין ופלגא ושכיב בריש שנת רמט ובטבת שנת רמט בתריה מלך רב הנניה גאון אבינו בריה דמר רב יהודה גאון ה' שנין ופלגא ושכיב בשנת רנד ובתריה איסתמך רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולאו מן בני רבנן הוא אלא מן תגרי ומר רב מבשר גאון הוא סמכיה בדארא רבא במתיבתא ולא הוה הוא ראוי לגאונות בתר גאון אבינו אלא דוכתא הוה למר רב עמרם אב אחי אמנו בריה דמר רב מישוי רישכלה וקפץ עליה מר רב אהרן והיה עז מאוד ודחיל מניה מר רב עמרם אב ואזל לקמיה ובתר כמי פליג עליה מר רב נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתיב קמיה ומר רב אהרן הוה עדיף מניה ולא פרשו רבנן מן מר רב אהרן ובתר דשכיב מר רב אהרן בסוף שנת רעא הדרו מקצת רבנן לקמי מר רב נחמיה ואנחנא ורבנן נפישא דילנא לא אשוונא עמיה ולא אזלנא לקמיה והוינא בההוא עדנא אב בית דין ולא קבילנא גאונות עד דשכיב ובשנת רעט איסתמיכנא בגאונות וסמכנוה להאיי בנינו באבות בית דין מן שעור כ' שנין תהא רעוא מן קמיה קב"ה דלישוי יתנא השובים עם החיים ועם הכתוב להיים ויזכי יתנא לדבורי ישראל כהוגן ויתי למשיחא בר דוד השתא בעגלא בחיינא וביומיכון אמן.

על דבר

יחוס רב שרירא גאון. והחשבון לשטרות. הנוסחות השונות מאגרת הזאת. דעת רש״ג כי רבי סדר המשנה אבל רק בעל פה ולא בכתב.

א

רבינו שרירא גאון התיחס למשפחת ראש גולה או נשיאים בבבל כאשר התיחשו האמ׳ להיות ממשפחת בית דוד כמו שדרשו בסנהדרין לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט פרש״י שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס [וזה לקח רש״י מלשון הגאון מלד 36 שכתוב שם: הואיל והוה אית להון לרישי גלותא מרות קשה ושלטנותא רבתא בימי פרסיים".] וזה אשר כתב [לד 25]: וביומיהון דשיפן רב הונא בר אחבה ורבה בר אבוה זקנינו ומן דבית נשיאה הוא דאיתנא לקישין מרבנן בקבלה דמן בית נשיאה אנהנא מן זרעיה דרבה בר אבוה׳ עד כאן. מלשונו זה נראה שהיה לו קבלה אמיתית וברורה [ואולי בספר יחוס] שהוא מבני בניו של רבה בר אבוה ומזה הוכיח ע״פ ידיעתנו מאיזה מקום כי רב״א היה ראש גולה ועל כן היה מזרע דוד, ושפטו למצוא המקום ומצאנו [יבמות פרק הערל פ׳.] כי רב״א רצה לתת בתו לרב נחמן ואולי נשא אותה ואולי היתה אשתו ילתא לדעתו וזאת ילתא [נ״ל שהיה שמה „ילתא" מלשון הרים הגבוהים ליעלים גללי בלע״ז והשמיטו הע׳ כדרכם]. וידענו מכמה מקומות בתלמוד בבלי שילתא היתה בת ריש גלותא א״כ היה אבוה רב״א ריש גלותא. אבל מכל התלמוד לא נראה שילתא היתה בת רב״א אבל זאת נראה שר״נ היה תלמיד מובהק של רב״א וכמעט לא היה לו תלמוד אחר ולא אמר הכם זולתו איזה דבר בשם רב״א [ברא״ש כמה אשה אמר רנב״י בשם רב״א הוא טעות הדפוס עיין ברי״ף והא״ש שם]. ועיין עוד אגרת הזאת [לד 32 שורה 16] ואם כן היה לר״ש קבלה אחרת ולא מצד רב״א יחוסו לבית דוד ואא״כ כאשר יצאו ראשי גולה מדרך הישרה לא חשב למעלה להיות מתיחס עליהם והתיחס בכתר תורה [אגרת הנ״ל לד 36 בסופו ובראש לד 37] ועוד היה אחד מגדולי אבותיו הראשונים רב מרי בר רב דימי [שם 38 שורה 10 מלמטה]. וזה הוא שלשלת יחוסו גאון בן גאון עד בנו רב האי:

רב דודאי הוליד בנו רב אבא ונעשה לגאון 1084 לשטרות [שם 39 שורה 6 מלמטה].

רב אבא הגאון הוליד את רב שמואל ריש כלה שהיה סופר להגאון רב יוסף בר אבא בשנת 1125 [שם 41 שורה 6 מלמעלה].

רב שמואל ריש כלה הוליד את הגאון רב יהודה שנעשה לגאון בשנת 1217 לשטרות [שם דף 44 שורה 6 מלמעלה] ואחיו רב רבי וזה רב רבי הוליד רב יוסף שנעשה לגאון בשנת 1150 [שם דף 44 שורה 4 מלמעלה].

רב יהודה גאון לקח לאשה את בת רב צמח בן רב פלטוי גאון והוליד ממנה בן רב חנניה שנעשה לגאון בשנת 1249 [שם דף 44 שורה 15], ורב נתן אלוף שהיה ראוי להיות גאון סורא בשנת 1239 [שם דף 43 שורה 15 מלמטה].

רב חנניה לקח לאשה בת רב מיבוי ריש כלה אחות רב עמרם אב"ד שהיה ראוי להיות גאון בשנת 1254 [שם 44 שורה 12 מלמטה] והוליד ממנה רב שרירא שנעשה לגאון בשנת 1279 [דף 44 שורה 5 מלמטה].

רב שרירא הוליד בנו רב האיי ונעשה לאב ב"ד בשנותי גאונות אביו רב שרירא וכתב אגרתו המהוללה הנפלאה בשנת 1299 [שם ושם].

וא"כ שלשלת יחוס רב האיי כזה: רב האי בן רב שרירא בן רב חנניה בן רב יהודה בן רב שמואל ריש כלה בן רב אבא בן רב דודאי.

ב

כל אומה אשר אין לה ספר יחוס מתולדות אבותיה וקורות דבריהם לא ראוי שתקרא אומה מיושבת ומיוחסת [סיוילס], ובזה נעלה אומת ישראל מכל האומות כי יש להם ספרים מספרים תולדות אבותיה מיום ברוא אלקים אדם על הארץ וספרי אומתנו המה כתבי הקדש וספרי המשנה והתלמודים אשר אין על ספר משלם והאחרון הכביד הוא ספר הקטן אשר כתב רב שרירא גאון לתשובה על שאלת חכמים גדולים כאשר ישאלו לנביא או לאורים ותומים. ואמרו החכמים כי ספר תולדות בלי חשבון שנים הוא כאדם בלא עינים וכבית בלא חלונות, ובכל ספרי המשנה והתלמוד לא נאמר ולא נזכר חשבון לדברי ימיהם כאשר נאמרו בכתבי הקדש לחשבון מלכי יהודה וישראל, ונתנו אל לבנו כי כבר שכלו לתת לבם לרשום בספריהם שנות ימי התנאים והאמוראים והגאונים אשר באו אחריהם. אבל לא כן

הלא כי נמצאת רשמו קורות המון הגולים מימי בית שני ואחרי בית שני והשארית בבבל הכל לחשבון מלכי יונים אשר נקרא ג"כ חשבון שטרות וע"כ מהם אנחנו אך מימי רבינו הקדוש מנין הנהוג לשמים בספרי היהודים אשר קרא והנה אותם כאשר מלא אותם בצדק בריך וקים. אך מה זה חשבון יון ושטרות?

ג

מלכי הגוים אשר בשעותינו מלכו על ישראל בימי בית שני, המושלים על ישראל למנות שנותם בשטרות בספרי תורה בכתובות ובגיטין לשנות מלכותם, ואחד מהרבעה מלכים אשר מלכו אחרי אלכסנדרוס מוקדון והיה נקרא סליקוס אשר כבש ארץ ישראל ובבל והוא נזכר ג"כ בברייתא דסדר עולם פרק ל' וכתב שם ואלו הן שנות מלכי יון אלכסנדרוס מוקדון, פירשון [נ"ל שהוא הורדוס אחיו של אלכסנדר], בלימון [הוא אלכסנדר בן אלכסנדר מוקדון ואלכסנדר קראו ישראל בשם בלימון כמו שקראו להמלכה אלכסנדרה אשת ינאי המלך שלמיון בפרק י"א דמגלת תענית], סליקוס, והוא גזר על הגלות מוריא וישראל שימו בשנה הראשנה לשטרות שנה הראשנה שכבש בבל. אך השנה הזאת הראשנה לסליקוס איזה שנה היא לחשבון היצירה שאנו חושבים למולד תשרי בהר"ד, הנה בזה מחלוקת בין חכמי ישראל, ואם באנו לחקור ולדרוש ולספר בשם החכמים הראשונים והאחרונים שהשו בתשובה לא יכילם ספר והרוצה לדעת עקר הדברים האלה לפי דעת חכמי התלמוד יתבונן היטב בפרק ל' מספר הברייתא סדר עולם ובמה שכתב הגאון בעל הדבר יהושע בפרק קמא דע"ז (דף י'). ויתר החכמים שעשו בה המה החכמים שנזכרו במדעות שונות הספו בספרותיהם למנין יון אשר לחשבון היצירה, אבל המדעות שחשבו בספרותיהם למנין יון כמו נראה שאמרו בס"ע שם ובגמרא ע"ז שם שמנין לשטרות ליון ובארץ ספרד בימי הרמב"ם ובארץ תימן עד היום הזה, המה לא עשו כחשבון וידעו כי חשבון יון התחיל בשנת ג' אלפים ת"ל ליצירה לחשבון בהר"ד סימן להם „ג. ד. ה" ומה שאמרו בגמרא ע"ז שחשבון שטרות התחיל בשנת ג' אלפים תמ"ט ונתנו הסימן ארבעים ושמונה שנה, הוא לחשבון חכמי התלמוד שחשבו שנה הראשנה ליצירה מתשרי בסימן שהיה ו' י"ד, ע"כ אין צריך להוסיף על חשבון יון כי אם מספר ארבעים ושמונה, אבל לחשבוננו שהוספנו שנה על חשבון יצירה והתחלנו משנה שקוראים אותה שנת תוהו ומולד תשרי שלה סימנה בהר"ד אנחנו צריכים להוסיף ג' אלפים תמ"ט שנה ולזה סימן נכון למנין ולבין הפסוק [ויקרא כ"ה. ח'] „תשע וארבעים שנה".

הערה א. גם על ידי לוחות חכמי האומות הראשונים ומחכמי בבל והבלה

באותות ומופתים משמים וארץ מלקויי לבנה שאין ספק בהם כמו שאין ספק כי שני פעמים שנים המה ארבעה שהשנה הראשונה לחשבון שטרות זה היתה בשנה שלש עשרה למיתת אלכסנדר וחשבון יון נקרא על שם סליקוס שמלך בבבל בשנת שלש עשרה למיתתו.

הערה ב. אם נוסיף חמשה שנים לחשבון היונים והסימן ועוד חמש שנים ונשליך כל שבעה שבעה מהם אם לא ישאר כלום תהיה שנת השמטה ואם ישאר אחד תהיה שנה ראשונה לשמטה ואם שנים שניה לשמטה ואם שלשה שלשה לשמטה וכולי. ואם נרצה לחשוב לחשבון יצירה לבהר"ד לא נצרך להוסיף כלום, דרך משל השנה הזאת שאנו מונים ליצירה ה' אלפים ותרל"ג ליצירה לחשבון בהר"ד זהיא שנת שני אלפים וקפ"ד לשטרות הוסף עליהם חמשה שנים יהיו ב' אלפים קפ"ט, השלך מהם כל מספר שבעה שבעה וישארו חמשה ונדע כי השנה הזאת היא חמשה לשטרות, וכן אם נשליך כל השביעיות ממספר השנה הזאת ליצירה ישארו חמשה. ולהקל החשבון מפני שהוא דבר נכבד מאוד אתן בכאן לוח קטן:

	שנים									
יתרון על שבעה	10 ג	20 ו	30 ב	40 ה	50 א	60 ד	70 ...	80 ג	90 ו	100 ב
יתרון על שבעה	100 ב	200 ד	300 ו	400 א	500 ג	600 ה	700 ...	800 ב	900 ד	1900 ו
יתרון על שבעה	1000 ו	2000 ה	3000 ד	4000 ג	5000 ב	6000 א	7000			

ועתה נעשה החשבון לשנתינו היום ליצירה 5633:

לשלשה ג
לשלשים ב
לשש מאות ה
לה' אלפים ב

יעלה קבוצם י"ב השל מהם שבעה ישאר חמשה ונדע כי היא שנה חמשית לשמטה החשבון הזה מסכים לקבלת הגאונים וחשבון הרמב"ם ורבינו תם והרשב"ם ושאר גדולים חוץ מרש"י ז"ל בקונטרס דלא דק כראוי בחשבון הזה ואינו משנה כבית שמאי נגד בית הלל. ויותר פלא כי גם מלכי החשמונאים בספרם המכביים ויוסף בן מתתיהו הכהן בספרו הגדול המסיחים לפי תומם משנות שמטה שקרו בימי בית שני מסכימים כחוט השערה לקבלת הגאונים.

ד

החכם הגדול לנוצרים ומתנגדיהם יוסף סקליגר בשם פרו הגדול

Emendatio Temporum הוכיח גם הוא כי חשבון שנות השנה הלבנה שלא היתה בשנת ג' אלפים ת"ג לחשבון בני ישראל היום. אך בימי הבית השני מהתחלת סליקוס היוני חשבו ראש שנתם מניסן כאשר חשבו מאז מיציאת מצרים והאומות סביב להם חשבו ראש שנתם מתשרי כאשר חושבים מתשרי לחשבון עתה, וע"כ התחילו בני ישראל לחשוב ראש השנה למלכים מניסן שנת ג' אלפים תמ"ט, והאומות התחילו לחשוב ראש שנתם מתשרי שנת ג' אלפים ת"ג, ועל כן הקדימו ישראל לחשוב חשבון שנתם לשמירת חצי שנה קודם האומות אבל בימינו אלה אשר כל חשבונינו מתשרי אנחנו מסכימים עם האומות והתחלת שנת שנות אנחנו חושבים כמותם מתשרי שנת ג' אלפים ת"ג.

וזה לשונו:

„חשבון סליקוס חשבו בני ישראל בשני פנים ועד היום רשומים נגד כי
„החשבון שנת החמה התחילו מחדש תשרי כיונים הסוריים אשר התחילו שנתם
„משני לאוקטובר ונתנו שני שמות לחשבון הזה קראו; לו חשבון יון בספרי
„המכביים וקראו ג"כ חשבון שטרות וכאשר קראוהו בשני שמות כן השתמשו
„בו בשני פנים כי חשבון שטרות התחילו מתשרי כאשר מצאנו במקומות רבים
„מתלמוד ראש השנה וחשבון יון התחילו מניסן אשר הוא חדש ראשון לחשבון
„יציאת מצרים וממנו התחלת חשבון מלכים.

„בשנת קנ"א ליונים כרת דעמעטריוס סליקוס מרומי [מכבי ראשון ז'. א']
„ובאותה שנה בכ"ג אדר גלחו בני ישראל את בכידוס ואמרו שם כי ניסן
„אחרי זה התחילו לחשוב שנת קנ"ב ומוכח מזה כי ניסן היה ראש השנה
„לבני ישראל ובפרשה י' פסוק א' נאמר כי בימות הקיץ בשנת ק"ס בא
„אלכסנדר בן אנטיוכס על עמו ולכדה ואח"כ כרת ברית עם יונתן ויתן
„בידו מצנפת כהונה גדולה ויכהן בכהונתו בחג הסכות באותה השנה שנת ק"ס
„ובפרשה י"ג כ"ב נאמר כי יונתן נהרג בתקף כאשר נפל שלג רב בשנת
„ק"ע ליון ויתקף אחרי מותו נתכהן שמעון אחיו [שם ושם מ"א] ובחדש אייר
„אחרי זה חשבו שנת קע"א [שם ושם נ"א] ומזה אנחנו רואים כי ניסן היה
„להם ראש השנה ליון כאשר חשבו מיציאת מצרים וכן נהגו כל הימים עד
„שתקנו חשבון חדש אשר הוא נוהג עד היום וכן הוא בעזרא ונחמיה ואסתר
„וזכריה. ועוד מצאנו בספרי הא' כי שבט הוא חדש האחד עשר ומפני
„שהאנטיוכים חשבו ראש שנתם מתשרי א"כ בהכרח כי העברים הקדימו בחצי
„שנה את האנטיוכים או האנטיוכים הקדימו את העברים בחצי שנה, ומצאנו
„בפרשה שנית פסוק כ' כי בשנת ק"נ לא יודה על המצודה והיתה שנת

„שמעה וא"כ היה זה בקץ שנת 3598 ליצירה לחשבון היהודים בימינו אלה.
„והנה שנה הנ"ל היא שנת 149 לחשבון סליקום והמכבי חשב אותה שנת
„ק"נ ועל כרחך כי מניסן שנת קמ"ט לאנטיוכס החלו העברים לחשוב שנת
„ק"נ והקדימו העברים את האנטיוכים בחצי שנה. והנה מצאנו כי בחדש
„שבט שנת קע"ז ליונים הרג תלמי את שמעון חותנו [שם ט"ז י"ד] ויוחנן
„בנו הירק אחרי מות אביו צר על תלמי גישו ימים רבים ואם קודם ניסן
„כבר חשב את השנה 177 ליונים וא"כ ע"כ מניסן התחילו לחשוב שנת 178
„וע"כ היתה שנת השמטה וממילא כי שנה ראשונה ליונים התחילה בניסן
„שנת 3449 ליצירה לחשבונם היום אמנם כבר נתבאר כי שנה ראשונה לחשבון
„יון התחיל בשנת 3450 לחשבון היצירה הנהוג בזמננו ועל כרחך שחשבון
„יונים אצל העברים הקדים את חשבון היונים מאנטיוכי סליקי אלכסנדרי
„בששה חדשים."

ה

כל פעם וטעמי בלשון הגאון ז"ל לומר המחשבה הטמונה בלב כל אדם, פה אחד ולשון אחד ר"ל הדבור אחד אשר ישוו בו כל אדם דרך משל התורה לישראל והפלוסופיהם אשר כולם שווים ומשניות אשר תקן רבי ולא ישנה חק נתן ולא יעבור.

ועתה נתבונן על שאלת החכמים ותשובת הגאון. הנה זאת היתה שאלתם: הלא המשנה היא לבדה כוללת כל תורה שבעל פה ובמשנה יש לשונות שלא נאמר בה שם האומר המאמר אשר נקרא סתם מתניתין והגמרא פרסמה כי כל סתם מתניתין הוא דברי רבי מאיר ויתר דברי המשנה שלא נאמרו בסתם נאמרו בשם רבי יהודה רבי שמעון רבי מאיר רבי יוסי וכולם [כמו וכולי „עש נברא" בלע"ז] ואמרו עוד הלכה כרבי עקיבא מחבירו כרבי יוסי מחבריו, א"כ לא נשאר כלום מכתיבת אנשי כנסת הגדולה, ואם כן תהיה תורה שבע"פ כתורה חדשה שהתמציאות החכמים בבית שני קרוב לחרבן אשר כנסת הגדולה לא ידעו מאומה ממנה. ועוד ראו סדור במשניות שלא כראוי כי בנוסחאות המשניות שבידם היו מסודרים יומא קודם למסכת שקלים וסוכה קודם ליום טוב שהיא מסכת ביצה ושתיהם קודמים למסכת ר"ה, ומהראוי היה שיוקדם שקלים לפסחים כי באדר היו משמיעים על השקלים, והיה ראוי שיהיה הסדור ראש השנה יומא סוכה כמו שהוא דרך משל במשניותינו. ויתר השאלות המפוארים בנקלה למראית עין. וע"ז משיבים והולכים דברי התשובה המסולאה מפז הזאת.

והנה השאלה והתשובה הזאת נדפסה לראשונה אם הנה יקר לפי שמואל כולם בקושטנטינא ואח״כ מדפיס זה בקראקא ואח״כ באמשטרדם ובזולקוא והורק מכלי אל כלי בהשמטות ובשגיאות, אבל נמצאו גם בכ״י התשובה הזאת כאשר ידוע לנו בעיר ווין פריז ולונדון וכ״י אחד ישן נושן מאוד בעיר ברלין אשר הדר פני זוקן נראה עליו כי נכתב בימי הגאונים או קרוב להם ומהעתק יד כזה הוצאתיה בדפוס בעיר ברלין בשנת תר״ו לפ״ק. אבל הבדל גדול יש בין אלו הכתבי יד ובין מה שנדפס מתחלה כ״כ עד שראוי שיאמר כי הגאון רב שרירא בעצמו וכבודו פרסמה שנית בנוסחא אחרת או כי מעתיקים שנו בה ושלחו יד ופשעו בה, ועל כן ראוי לנו לחקור מה משני הנוסחאות היא העקרית כראוי לקונה כלי חפץ מזהב ואבנים יקרות לחקור אם לא שלטה יד בכלי החמדה לרעה, כי מי יתן כל הון ביתו באהבת היקר אם לא ידע כי יקר הוא באמת.

ואחד מהסימנים אשר יש להכיר ספר מיוחס למאוחר הוא [על] ידי שנוי לשון וספר מאוחר אשר ישנה הלשון ויחשוב להקל כיבד הלשון אשר בספר שלפניו. וידוע כי ארמי לעברי **הָיָה הֲוָה** ולעברי יֵש הארמי „הוא אית" ולשון הגאונים מדברו בלשון ארמי דרכם היה להרכיב הוה ואית או הוה ואיכא תחת **הָיָה** העברי לבד, ובאגרת רב שרירא הזאת הנדפסת ממני „דלא הוה אית בהון מחלוקת" צד 2 „הוה איכא פלוגתא" 3. „והוה איתא נמי חכמים גדולים" 5. „וכל חד וחד מן רבנן הוה אית ליה בריתא" 16. „הוה אית להון הלכתא" שם. ועוד הרבה שם. ועוד נראה כי בימי הגאונים גם בנוסחות הגמרות היו להם **הוה איבא** תחת שבנוסחאות שלנו **היה** בלבד כאשר בצד 35 מביא הגאון גמרא דשבועית [מ״ת.] **הוה איבא** צורבא מרבנן באתריה, תחת **הוה** לבד בנוסחאות שלנו, וכן בתשובת הגאון הזה בספר יוחסין לא נמצא הוה איכא, או הוה איתא, אף פעם אחת, אך **הוה** או **הות** בלבד.

ועל כן נראה כי יש לנו מאזני צדק לשקול כי נוסח התשובה אשר הוצאתיה בברלין ועתה מחדש במינכן, היא הנוסחא העתיקה.

ועוד יש לנו עדי צדק המעידים על נוסחת יוחסין כמה הדפיס מקרוב באו מפני שלא הבין המעתיק ושנה לגרשותא ועיין בצד 19 הערה 20. ובצד 39 הערה 33 ובצד 41 הערה 34 ובצד 42 הערה 36, ועוד יראה המעיין בצד 41 הלשון „ואתו לשנדתא ואיתרמו בבי כנישתא דבר נהמיא בבלא רבתי ויקד קם שליחא ואכריז במאי מה דסברו רבי מתיבתא למימר כמו ישראל דליבא דשמיע ליה הכין" עד כאן. והשנה בזה: מפני שנעשה פשרה ביניו שני גאונים בפעם אחת בפום בדיתא האחד מר אברהם בר שרירא ויתני רב יוסף בר חייא ויתאבר באו שניהם

לבגדאד עיר המלוכה להכליפים או לדרוש שם דרשת הכלה והכריז השמש שמעו מה דסברי ריש מתיבתא למימר בלשון רבים [ואנחנו שאומרים יקום פורקן ריש מתיבתא הכונה היא על ראשי הישיבות של פומבדיתא וסורא] בכל ישראל שלא שמעו זאת שיהיו שני ראשי ישיבות בישיבה אחת ותמיד היה השמש מכריז שמעו מה דסבר ראש מתיבתא בלשון יחיד [ובדרך צחות אפשר לומר שבני ישראל שיהיו צריכים לישב בתענית כל יום השבת לשמוע שתי דרשות משני ראשי ישיבות]. ויעיין הקורא אם ירצה ביוחסין וימצא שבושים שם לא מטעות המעתיקים אבל משליחות יד מקולר השנה. ועם כל זאת עמד מערער על נוסחת חופש מטמונים ו„חרם" הוא ר"ת חזן רבי משה או חכם רבי משה והיה ראוי לשם גאון באמת כי לבו גבה וגאון מאוד והדבר אתו משפטים בזאת כראוי שלא לספר אחרי מטתו של חכם, והמשפט לאלקים הוא כי היום עומד במשפט לפני כסא כבודו.

ו

וראוי להביא לשונות הגאון בתשובתו במה שנוגע לתשובה על שאלה כיצד נכתבה המשנה: א) בצד 7 כתב כזה „ועד סוף יומיהון דרבנן [בנוסח יוחסין דרבינו, והוא טעות לדעתי] ליכא דכתב מדעם כל עיקר ולאו נמי פה אחד ולשון אחד הוו גרסי רבנן אלא טעמי דהוה ידיע להון וכלהון דעת אחד שהן מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאיתיה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים ולא הוו דברים מתוקנים משנה ידועה שהכל שונין אותה אלא אותן הטעמים אע"פ שהחכמים כולם שוים בה כל אחד ואחד משנה לתלמידיו איזה דרך שירצה"; ב) „ולא הוה אפשר דגרסין כולהון פה אחד [צד 9]; ג) ולא היה להון להנהו קמאי דעד דאפשר רבי דגרסין ליה פה אחד [ר"ל שלא היה להראשונים במשנתם **פה אחד** וזה „פה אחד" דבוק לולא הוה להון ואנחנו ידענו כי פה אחד אללו ר"ל נוסח מיוחד כמו המשניות שלנו ונוסחי התפלות] אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשינא אנחנו וכיוצא בנא לתלמידי דילנא והאי כתוב חדא אגפא והאי כתיב אגפא אחרת כי דחזי" צד 22. ורצה לומר: כי בזמנו שכבר הותר לכתוב הלכות, ועם כל זאת כאשר פירש ראש הישיבה לתלמידיו איזה הלכה התלמידים היו כותבים כל אחד באיזה נוסח שרצה כן בדורות הראשונים שעדיין לא הותרה הכתיבה וכאשר אמר הרב ההלכה בעל פה היו התלמידים חוזרים ולומדים בלשון שבחרו להם אך שהסכימה עם כוונת הרב. זאת היא הכונה האמיתית בדברי הגאון, ולא כאשר חשב רב החובל; ד) ובפירוש כתב הגאון צד 29 „תלמוד ומשנה לא הכתבו אלא תרוצי מיתרינו וזהירין רבנן למגרס על פה אבל מנוסחי לא".

ועל פי הדברים האלה אנחנו רואים שהגאון רב שרירא מורה לנו כי התורה שבעל פה לא היתה כתובה כלל ולא היה לראשונים בהתחלת בית שני לא נוסח לשון אחד להלכות ולא היו מסודרים והם הולכים בסדרים עד שהתחיל רבי עקיבא לסדר ותלמידו רבי מאיר בא אחריו וכן רבי שבא אחריו סדר שש הסדרים בעל פה ולא בכתב. אך נראה מדבריו כי רבי חייא כבר כתב תוספתות. ובכל אלה נראים לנו הדברים רחוקים מהקוש השכלי שיהיו המשניות מסודרים ולא נכתבים ולפי טבע בני דורותינו לא יעלה זאת על לבנו ועם כל זאת גם חכם אחדך מדורותינו הסכים לזה, ומביא ראיה ממסכת שבת שאמרו כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה ולא הזכירו משניות אם מצילין אותה מפני הדליקה או לא. ואני יש לי ראיה להיפך שהרי במסכת חגיגה (והביא הגאון בצד 15) הנה אילמי דגמירי הלכתא וספרא ותוספתא, והאיך יכלו ללמוד כל זה אם לא היו כתובים, כי מי למד תורה לחרשים אבל מספרים כתובים גם חרשים יכולים ללמוד כאשר אנחנו רואים גם היום.

הערות לאגרת רב שרירא

צד 2 שורה 3. „במילי דמשכר להון בשעתיה", הוא על דרך לשון ערבי שקורין למאמר מקובץ ממלות לנוכך קהלת בני אדם להורות להם מוסרים או ספורי חכמה ובלשונם נט̇ם ויהיה תרגומו בעברי „חבור" או „סדור".

שם שורה ב' מלמטה. „ועוד אותה שעה היה רבי יהודה בנציבין," רצה לומר: רבי יהודה בן בתירא, והיה זמן רב מימי שמאי והלל עד אחר שקיבלו מחרבן הבית והוא קרוב לשתי מאות שנה. ותירץ קושיות הבאר שבע כמו שתרץ סדר הדורות.

שם 4 שורה 13. גרסת הגאון שם „עד שבאו אצל רבותינו שבדרום," ואני הראתי במקומות אחרים שהיתה עיר בא"י ושמה „דרום" והיא עיר „לוד" או סמוכה אליה ושם גדו ר"מ ור"י ורבי יהודה ור"ש ורא"ב"ש והם היו התלמידים שניים של רבי עקיבא שהלכו בני העולם השממים מתורה ולמדו מהם תורה וזה שאמר הגאון „והיה סמכא דישראל" על תלמידים שנים של רבי עקיבא, והנוסחא הזאת מדוקת מנוסחת שלנו בתלמוד.

צד 8 שורה 12. „ומסתלק שר התורה", בנוסחא יושמן אין מלת „שר" ואפשר שצריך להיות „שד התורה" מלשון שדי בדיק, וכמו שנאמר דדיה ירווך בכל

עת ודבשו הנ״ל מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא טעם אף דברי תורה כן, כי שד ודד אחד הוא והוא לשון נופל על לשון למעיינות חכמה.

שם שורה 6 מלמטה. „ולא איתמרו להון טעמי דברים ידועין כגון הורה דאורייתא אלא טעמי דלקיטין להון בלבהון״. „אתמרו״ בלשון הגאון הוא ספור דברים בנוסח מתוקן כמו התורה והמשנה, „טעמי״ בלשון הגאון המה מחשבות הלב בלי לשון. והגאון רצה לומר שלהון טעמי שלאותן מחשבות הלב לא נקבעו לשונות מיוחדים כמו התורה אבל כל רבי אמר לתלמידיו ההלכה באיזה לשון שבחר לו ודרך משל בימינו אלה הרמב״ם ושולחן ערוך והלבוש והחי אדם שהלכה אחת יש לשונות שונות, וזהו ג״כ שאומר הגאון צד 17 שורה 3 מלמטה „והנך משנאות דהוו תנו להו תלמידי חכמים הראשונים תון מרבי עקיבא הוו מתמרין נמי״, ר״ל שהיה להם לשון מיוחד ומקובל. וזהו הלשון עצמו של התלמוד שאמר הרבה פעמים „אתמר״, ר״ל מנוסח ומיוחד בלשון ומאמר מיוחד ו„אתמרו״ הוא לשון רבים מ„אתמר״.

צד 10 „וסתם מתניתן ודאי דרבי מאיר היא ולאו דרבי מאיר אמרו מלבו״. בלשון הזה מצאתי בנוסח אחר והוא מתוקן יותר.

צד 11 שורה 4. „וכך אמר רבי שמעון לתלמידיו שתי מדותי שהרמתי הן מתרומות מדותיו של רבי עקיבא״. בגמרות שלנו הנוסחא „שנו מדותי״ ר״ל למדו מדותי, אבל בנוסחא שלי היא „שתי מדות״ שהרמתי״ ויתכן מאוד לומר שכיון על ספרי שאמרו בגמרא סתם ספרי רבי שמעון והיא הברייתא על שני חומשי התורה במדבר ודברים, ובלשון התנאים „מדות״ הוא ספר מתוקן או כללי חכמה. ומזה המה י״ג מדות דרבי ישמעאל ול״ב מדות דרבי יוסי הגלילי. וזהו ג״כ מכילתא שהיא ברייתא על ספר שמות שהוא ג״כ לשון מדה, והתרגום משלש עשרה מדות י״ג מכילן דרחמי. ולענ״ד גם מסכת מלשון זה שהוא מלשון מדה מלשון מסכה יינה ר״ל שמדדה היין כשעור לשתיה. עיין בהקדמת תוספות יו״ט למשניות. וא״כ ראוי לומר שהגרסא „שתי מדותי״ היא האמיתית ור״ל שתי מסכתות או מכילתות והמה ברייתות לבמדבר ודברים, ורבי עקיבא רבו עשה הרבה מדות כאלו ומהם לקח רבי שמעון ותקן הספרי ורבי מאיר תקן וכתב המשנה.

צד 12 שורה 15. „אלא לא הוו צריכן לחבורי מילי דגרסי פה אחד״, הגאון כופל ומשלש זה „פה אחד״ צד 7 שורה 6 צד 9 שורה 11. ובצד 12 שורה המתחלת דגרסי פה אחד, ובצד 22 שורה 6 דגרסין ליה פה אחד, ובצד 25 שורה 4 ולאגמורי פה אחד. ובכל המקומות האלה רצה הגאון להורות כי כל מלאכת רבי היתה לסדר מלות שיהיו נוסח אחד לא כמו שהיו תחלה טעמי ר״ל

שבינת הלב וכל זמן שאמר ההלכה בלשון בקצר לו אבל זמן תקן דברים אחדים ומיוחדים אך נכון ולא יעבור אבל לא כתב דבר בכתב כמו שאמר בפירוש לד 29 שורה 4 „תלמוד ומשנה לא אכתבו אלא תרגלה אהגלו מחדין דכנן למגרס על פה אבל מן נוסחי לא". אבל לא כן היתה דעת רב התוגל ובקש כמים עלה על נוסח חופש מטמונים והוא עומד במשפט לפני אדון כל הארץ אבל חותמו אמת וידע כי שקר העד על אמת.

שם שורה 5 מלמטה. „והאמריך רבי למאי דפריטא בתר דנא עלמא דאיתבהי מן הואי שמדא". וביוחסין יש הנוסח „דאית בהו שני דורות". וכאן בקש רב התוגל כאש תמהו על נוסח חופש מטמונים דלא ידע מאי קאמר „דאיתבהי". ולאוי מאוד לומר שנוסחת החופש מטמונים היא אמיתית, ואתבהי, הוא מפורש תהו ובהו, ור"ל שרבי רצה לסדר ההלכות בלשון מיוחד אחרי שנה העולם אשר היה מתחלה תוהו ובוהו אחרי החרבן. וכן אמר הנביא [ירמיה ד' כ"ג] על חרבן ארץ ישראל „ראיתי את הארץ והנה תוהו ובוהו." ואולי מעתיקי אגרת הגאון לא ידעו מה הוא דאתבהי ועשו מהם שתי תיבות „דאית בהו" והוסיפו „שני דורות". ואם הגיהו כראוי היה להם לומר שלשה דורות כנגד 6 שורה 2 מלמטה, ולית אפילו יש חסרון בנוסחת החופש אין להחזיר את העולם בעבור זה לתוהו ובהו.

לצד 13. מאמר המתחיל „והאמריתון מאי טעמא", הנה השואלים רצו לדעת טעם לסדר מסכתות כדי שידעו בבירור איזה מסכת קודמת לחברתה מטעם סתם ואח"כ מחלוקת ומחלוקת ואח"כ סתם, ועוד שרצו שלא נסדרו המסכתות כראוי כי הקדימו כפורים לשקלים והיה ראוי שיוסדר שקלים שהמה מכפרים כמו שכתוב לכפר על נפשותיכם ואח"כ כפורים. והשיב הגאון שהמסכתות נסדרו כמלכים ומשרתיהם שהמלך הולך תחלה ומשרתיו אחריו, ושבת הוא מלך וערובין משרתו אחריו ופסח הוא מלך ושקלים שהוא משרתו שבאחד אדר משמיעין על השקלים הולך אחריו, ויום הכפורים שהוא מלך ומשרתו ראש השנה הולך אחריו וסכה מלך שהוא גדול כפסח ומשרתו יום טוב אחריו, אך אחרו לראש השנה עד אחר יום טוב כדי להסמיך לו תענית. כן הוא מהראוי לסדר המשניות אבל אין הכרח לסדר הזה דאמר רב הונא בתרי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה.

צד 15. דבור המתחיל „והאמריתון מה ראה רבי היה לכתבה ואמאי לא כתב רבי טעמיה אלו בקש רבי לומר על כל מה שהיה שונה מילי אריכי אתיקון אלא רבי עקרי דברים תקן" עד כאן נוסח ח"מ, והמוסגר הוא מנוסח יוחסין. כבר הקדמתי בהערה לד 8 שורה 6 מלמטה כי כל: אמרו אמר קמאי נימה, בלשון הגאון היה רצונו: תקן דברים, ונוסח כשון מיוחד דיוקנת תורה שבע"פ

שיהיו כדברי תורה. וכוונת הגאון היה לספר כי אלו ראה רבי לתקן דברים מיוחדים לכל דקדוקי ופרטי ההלכות שהיה מלמד היו מרובים הרבה וכבדים על כח הזכרון מפני שהיו בעל פה והיו נשכחים העקר עם הטפל.

ובדרך אגב אעיר בכאן נאמר בגמרא ברכות פרק מי שמתו [יח:] בני רבי חייא נפקו לקרייתא איעקר להו תלמודייהו, פרש"י אשתכח תלמודם מגרסתם איעקר הוכבד עליהם. ובפרק כל הצלמים (מ"ו:) התם רבי אליעזר גמורה ואיעקר להו תלמודייהו, ופירש"י דרבי אליעזר נשתכח ממנו הלכה. ובפרק אין בין המודר [מ"א.] רב יוסף חלש איעקר ליה למודיה, הכי הוא בעין. אבל בר"ן הגירסא איעקר בלא עין ופירש הר"ן הכביד עליו למודו ששכחו. אבל בפרק חבית בסופה רבי אלעזר בן ערך אקלע להתם אימשיך בהדייהו איעקר תלמודייהו ופרש"י נעקר תלמודו ושכחו. הנה אנחנו רואים בכאן שהגרסא בעיין. ועל כן נראה לי שהגרסא העקרית היה בלא עין ואחרונים הוסיפו אות „עין". וכזה קרה באגרת רב שרירא בנוסח הח"מ אתיקרן והיא הנוסחא הישנה ובנוסחת היוחסין אתעקרן בעיין היא נוסחא חדשה ממעתיק אחרון. וגם בכאן העתיר רב המובל דברים ומום שבו אמר בחבירו.

צד 22 שורה 5. „ולא היה להון להנהו קמאי דעד דאפטר רבי דגרסין ליה פה אחד", שם עד „אגפא אחרת" ועיין שם למטה נוסח היוחסין במאמר מוסגר ופירוש הדברים הוא כאלו כתוב: ולא הוה להון פה אחד" כדרך כותבים הבקיאים „ולא הוה להון" הוא נושא המאמר ופה אחד הוא נשוא המאמר, הנה הדברים האלה כאלו הם מאמר מוסגר ופה אחד אלו הכונה דברים ילשונות מיוחדים שלא ישתנו לעולם ולחכמים הראשונים לא היו להם דברים מיוחדים כי כל אחד אמר לתלמידו ההלכה בלשון שבחר לעצמו, וכמו שעושים ראשי הישיבות בימי הגאונים שהותר כבר לכתוב פירושים כותב כל ראש ישיבה פירוש לתלמידיו כאשר בחר כן בימים הראשונים קודם רבי שלא הותר לכתוב היה כל ראש הישיבה אומר ההלכה לתלמידיו בלשון שבחר לו ורבי הוא שטבע מטבע להלכות. והרב המובל הרבה מאוד דברי רבל ובסוף כתב „ולא אכחד שבר"י אשר באגר וין אשר הוא חסר כנוסח בעל התופס, גם בזה הושוו אות באות ממש עם נוסחת התופס אשר לפניו אבל אין האמת נעדרת גם שירבו העדים המכחישים אותה כשיש להם עדי הכחשה מן השכל הישר ומדרכי ההוראה וממטבע הלשון וסדור הדברים" עכ"ל, ראוים דברים האלה למי שכתבם וכבר נתבארו הדברים בהערות הקודמות.

שם בסוף הצד. ובצד 23 למעלה. ויעיין הקורא אשר תבנים עליו

דברי חכמי קדם בנוסח יוחסין המובאים בסוף העמוד ואין הבדל בין נוסח הת"מ ובין נוסח היוחסין. והגאון רוצה לומר שהאמוראים הוצרכו לפעמים לבאר כי יש מקומות שרבי סתם הלכה במשנה כדי שיפסקו הלכה כמהם ועל כן פירשו האמוראים ואמרו מתניתין מני כהאי תנא, ורצו לומר כי הסתם מתניתין היא דברי יחיד ורבים חולקים עליו על כן אין הלכה כסתם משנה הזה ואין לסמוך על זה שרבי שתמה כי המה דברי יחיד ולפעמים שנה רבי המשנה בלשון רבים אפילו שהמה דברי יחיד בעבור שמצאו דברי היחיד חן בעיניו ועל כן הוצרכו האמוראים לבאר ולומר שלשון הרבים שהביא רבי המה באמת דברי יחיד. ובנוסח ת"מ שנדפס בברלין (בעת הר"ה דף כ"ט) באו שם איזה ט"ס כמנהגי דפוס ושם שורה 6 „אלא לסמוך" צ"ל „דלא לסמוך". „כגון דסתם דברי יחיד", צ"ל „דסתם ואחד" תחת „ואחד", שאיני יודע פירוש של „ואחד" שהביא הגאון איזה פעמים.

ועתה נביא את דברי הרב העומד למשפט לפני אדון כל הארץ, וזה לשונו: אני נחר בכח התהבה להקורא המבקר אם יש לו נוסח הת"מ שתכף בהגיעו פה יקום כנטור ויקח לו משם הדברים האלה דקיימין בהו מגום אשר העתקתי פה אות באות מהיוחסין ובזה לי שלא יבין אפילו אות אחת ומרוב שיחו וכעסו ישאג כאריה מנהמת לבו ויקרא בקול גדול הני עכברי רשיעי דאכלי משופרי שופרא והניחו יתרם הגולעה והנדחה והנשברת הוא הנוסח מת"מ ולמה לא נרתם ימות ולא יראה אור הדפוס", ע"כ. מליצה יפה ראויה לשפרדע המנגנה בקולה כל שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל. ואודך ה' כי יסור יסרתני ולמות לא נתתני וזכיתי שיאהה לאור הגרה רב שרירא שנית אחרי שלושים שנה כנוסח התופש מעמונים הראשון ולא כייבה ילדותי את זקנותי חקנותי כפרה על ילדותי ויכירו וידעו כל חכמי ישראל כי נוסח התופש הוא האמיתי שאשר יצא מידי הגאון ונוסח היוחסין הוא נוסח עיסה.

אמר הכותב: בכאן נתן לי הגאון מקום לשאול שאלת איני יודע לשאול בכאן נגד 23 שורה 1 „כגון היכא דהוא רבי מדעם ולא חזיה רבנן בתראי פרשוה בגא לסמוך עלה" וכו', הורה לנו הגאון שיש כח ביד האמוראים לחלוק על סתם משנה מפני שידעו שהיא דעת יחיד, ונגד 15 שורה 9 מלמטה עד סוף העמוד הורה לנו הגאון שאין כח ביד רבי חייא לחלוק על סתם משנה דרבי אף שהוא הביא בתוספתא שלו מחלוקת, ומה נשתנה רבי חייא מהאמוראים האחרונים שיש להם כח לחלוק על סתם משנה?

צד 23 ד"ה „ולפיכך ככין" יש שם היה איפא פרושי ושבארי [קרובין להוראה ושם הביא „ורב אהאי מבי חתים פרים ולקלג" ר"ל שפירש ולקלג מי שיש

לו נערת לגימא דרך נוטריקן, ובגמרות שלנו „רב אחאי מבי חוזאי". אמנם בסדר הגאונים והאמוראים יש ג"כ „מבי חתים" ובערוך ערך נקלג הביא „רב אחאי חתים ביה", ועל כרחך ט"ס יש. ואין לומר כי „בי חוזאי" היא „בי חתים", שהרי „בי חתים" אמר הגאון שהיא קרובה לנהרדעא ובי חוזאה היתה רחוקה מבבל מהלך חצי שנה כדאיתא בפרק הגוזל (קי"ב:) והביא רש"י בשבת (כ"א:) בד"ה לגו שדרי ליה וכתבו תוספות כתובות (ב:) ד"ה פשיט רב אחאי לא כמו שפירש רשב"ם דהיינו רב אחאי גאון שעשה שאלתות והיה בסוף כל האמוראים ולכך משנה לשונו בכל הש"ס פריך רב אחאי פשיט רב אחאי. ונראה שקבלת רשב"ם היא אמיתית אף שהתוספות חולקים עליו וזה רב אחאי הוא רב אחאי מבי חתים שהגאון אומר שהיה מרבנן סבוראי. ונראה עוד שגרסת הגאון היה בגמרא רב אחאי מבי חתים פריש ונקלג, ולשונו היה משונה לפעמים „פריך" לפעמים „פשיט" ולפעמים „פריש". אך מה שאמר רשב"ם שזה רב אחאי הוא בעל השאלתות נראה שלא יתכן שהוא לא היה מרבנן סבוראי ולא היה גם גאון כמו שהביא רב שרירא לך 38 והיה מעיר שבחא, אבל רב אחאי מבי חתים העיד עליו שהוא פירש בגמרא פירושיו.

עוד הביא הגאון „רב רבאי מרוב" דמפרש הוצאה ליהרג, ובגמרות שלנו אין רב רבאי מרוב. ואולי מעתיקי הגמרא בכתב יד לא הבינו מה זה רב רבאי מרוב ומחקוהו אבל בגמרות שלנו יש: הא ודאי **מסתברא** מבל נכור. ונראה לי דבר חדש כי כל מקום שנזכר בתלמוד „סברוה", „מסתברא" המה לשונות של רבנן סבוראי שלשונם היה משונה כמו שאמר הרשב"ם, ועל כן היו נקראים „סבוראי", שזה היה לשונם שהמה לא רצו להורות אך לפרש איזה מקומות בתלמוד דרך סברא. וזה שאמר הגאון „אע"ג דהוראה לא הות הוה איכא פירושי וסבארי קרובין להוראה". עיין סכה (י"א:) ושם (ל"ז.) סברוה שאלה והזכרה חדא מלתא היא תענית (ד') ומסתברא ב"מ (ק"ל:) והגהו כמאן סברוה כתובות (ס"ג:) ויכולתי להביא בזה ספיקות רבות אבל אין לי רשות להאריך.

צד 30 שורה 10. „רב אקלע לאתריה דרבי שילא" וכולי. הגאון העתיק דברי הבבלי, אבל בירושלמי שקלים פרק ה' הלכה ב' איתא בזה הלשון „תרגם רב קומיה דבית רבי שילא קרא גברא אכריז כרוזא אמרין ליה קרא תרגומא אמר לון והא תקן בן גבר על נעילת שערים אית לך מימר בר תרגומא". ויש הבדל גדול בין רבי שילא ובין דבי רבי שילא. ולפי הגאון היתה המעשה בחוץ לארץ, ולפי הירושלמי נראה שהיתה המעשה בארץ ישראל. וגם נראה מדברי הגאון שרבי שילא נפטר קודם רב. ויש בלבול גדול בשמות רבי שילא ולא יכולתי להאריך בכאן והרוצה לעמוד על הדברים יעיין ביוחסין ובסדר הדורות, ועם כל זאת לא יונח לי וימצא כי יש

רב שילא תלמיד רב ונפטר אחריו. ועוד נראה כי דבי רבי שילא שר"ל תלמידי רבי שילא המה היו גדולים עד שחלקו על רב. ואיתא בפרק חמישי דגיטין (נ"ב ע"ב) דאמר רב נחמן בשם רב הונא משמיה דרב אפטרופס דמפסיד מסלקין ליה דאתמר אפטרופא דמפסיד רב הונא אמר רב מסלקין ליה דבי רבי שילא אמרי לא מסלקין ליה והלכתא מסלקין ליה.

ובדרך אגב אמרתי להעיר כאן ואולי יצא מזה תועלת לחוקרי קורות חכמת ישראל: כי הלא יפלא על זה מהו שאמר דאתמר, הלא רב נחמן בעצמו אמר זה בשם רב הונא רבינו ומה נלמוד יותר מזה האתמר. ואולי יתחזקו בזה דברינו שאמרנו למעלה כי כל „אתמר" „דאתמר" „דאתמרו" בלשון התלמוד והגאונים ז"ל שהלשון הזה נקבע שישאר תמיד בלי שינוי ותהיה כמו משנה וברייתא, ועל כן הזיז רב נחמן את דבריו ואמר שכבר נקבעו דברי רב הונא בשם רב ומחלוקת דבי רבי שילא במאמר מיוחד. ועוד נאמר אתמר על מחלוקת רב ודבי רבי שילא לענין שליח נעשה עד פ"ב דקדושין (מ"ג ע"א).

צד 30 שורה 16 „ריב"ז תקן עשרה תקנות". דבר חדוש היא דבפרק רביעי דר"ה חשבו בפירוש תשעה תקנות! ועיין תשובת רב האי גאון שהביא הר"ש בפ"ק דמסכת כלים. ושם „בתחלה הוה בברור חיל ואתא ליבנה". הגאון היה מוכרח לזה מפני שאמרו בסנהדרין (ל"ב:) אחרי רבי יב"ז לברור חיל, ורבי יהושע הלך לריב"ז לברור חיל בתוספתא דמעשרות פרק שני, ובמקומות רבות אמרו בתלמוד כי ריב"ז היה ביבנה. ועל כן אמר הגאון כי בתחלה היה בברור חיל ואח"כ בא ליבנה. ולענ"ד היה נראה כי ברור חיל היא עיר יבנה בעצמה ומנהג בא"י ליתן שמות שונות לעיר אחת, כמו „ואולם לוז שם העיר לראשנה". ובפרט בערים אשר ישבו ישראל במקום נפרד מהגוים בעיר אחת ובזה יתישבו איזה מספיקות סופרי דברי הימים לישראל.

בצד 32 באמצע עמוד „ושנת תקע [היא שנת ד' אלפים י"ט ליצירה ורנ"ט לנוצרים] אתא פפא בר נצר והחריב לנהרדעא". זה בן נצר נזכר בתלמוד כתובות (נ"א:). ואמרו דורשי קורות בני ישראל שזה בן נצר היה נקרא בלשונות הגוים אדנטוס ואשתו היתה זנביה המלכה. ובב"ר פרשה ע"ו ואלו קרן אחרי זעירא סלקית מביניהון זה בן נצר. ובירושלמי תרומות פרק שמיני איתא זעיר בר חיננא אתצד בספסיפא אמרה לון זנביה מלכתא יליף הוא בריכון עביד לכון נסין מעביקין ביה עלל חד סרקיי טעין חד ספסירא אמר להון בהדא ספסירא קטיל בר נצר לאחוי ואשתזיב זעיר בר חיננא, עד כאן. ונראה שיש טעות סופר בירושלמי שאומר בהדא ספסירא בהוא לשון נקבה והיה לו לומר בהדין ספסירא בלשון

נצר ונראה, לי שצריך להיות: בהדא ספסיפא", ור"ל בזאת העיר ספסיפא הרג בן נצר לאחיו. ועל כן נראה לי שזה בן נצר לא היה אדנטוס בעל זנביה. אבל אחיו או בן אחיו והוא הרג את אדנטוס בהסכמת אשתו זנביה כמו שידוע מכותבי דברי הימים להאומות, והוא הרג אותו בעיר ספסיפא. והעיר ספסיפא אומר עליה אחד מחכמי נוצרים הגדולים שהיא עיר „רסן" ונקראת בלשון ארמי „עין קריתא דספספא דבאתרא דמרגא" הביא זאת החכם רוזין מילר בספריו על ההוכה כרך ראשון חלק שני צד 121. ואם כן נהרג אדנטוס בעל זנביה בארץ אשור לא בא"י.

צד 33 שורה 4. „ובכמה דוכתא אמר רב נחמן הונא חברין" [והמוסגר שם שהוא מיותסן מוקים לה במילי אחרי] אמר רב נחמן אמר הונא חברין יש כמה פעמים בתלמוד הגוזל עצים (צ"ז:) יש נוחלין (קל"ח:) ועוד כמה פעמים בתלמוד אמר לי הונא אבל הונא חברין מוקי לה במילי אחריני, לא ידעתי כי אם משני מקומות קדושין (מ"ז.) ב"מ (ע"ו:) ועל כרחך מה שנאמר בגטין בפ' הנזקין (נ"ב:) דאמר רב הונא חברין, צ"ל „הונא" בלא „רב" וכן הוא ברי"ף ורא"ש.

צד 39 בסוף העמוד. „מר רב מנשה בר מר רב יוסף וגובאה הוה". ר"ל שהיה מעיר גובאה והעיר הזאת נזכרת בסוף היה קורא בברכות מאן אבירי לב גובאה טפשאי.

צד 43 שורה 6 מלמטה. רב יוסף בריה דרב יעקב גאון דידיע בברסטיא בגאומת למתסיא" ר"ל שהוא מברסטיא שעיר ברסטיא מערי בבל נזכרת קדושין (ע"ב).

בסוף צד 44. „ובשנת רע"ט איסתמיכנא בגאונות וסמכוהו להאי בנינו באבות בית דין מן שעור כ' שנין". הגאון ר"ל שבשנת אלף רע"ט לשטרות [היא ד' אלפים תשכ"ח ליצירה] נסמך לגאון וסמך את האיי בנו לאב ב"ד שהיא המעלה שניה לגאון ובערך עשרים שנה אחרי זה בשנת רצ"ט לשטרות כתב האגרת הזאת וזהו שאמר משעור כ' שנין. ובנוסחאות אחרות כתבו ב' שנין ומזה בא הטעות שאחרים כתבו תרתין שנין והטעות הזה התעה רבים מכותבי הקורות.

ואמרתי לרשום בכאן שמות חכמי ישראל הראשונים אשר ראו זאת התשובה והביאוה בספריהם כפי אשר נודע לי.

1. הגאון הקדמון רבי יהודה אל ברצלוני, הביא דברים מזאת התשובה ככתוב בספר כללי שמואל דף ק"ט ע"א.

2. רש"י בגטין (ס':) קורא התשובה הזאת כתב תשובה ובכתובות (ל':) קורא אותה פסק סדר של רב שרירא גאון.

3. הרשב"ם בפרק מי שמת (קנ"ז:)] נמצא בתשובת רב האי ופירש ר"ח

רב אשי היה ס' שנה ובכל שנה מחזר למודו בשני חדשי כלה ניסן ותשרי וכו'
והנה הדברים הכתובים בזאת התשובה לד 37 שורה 13.

4. רבינו תם בספר הישר בבא מציעא (מ"ז ע"ד) הביא דברים מזאת התשובה וקורא אותה מכתב רב שרירא, ועוד הביאה בס' הישר סימן תק"ב.

5. התוספות בכתובות (ס"ג ע"ב) ד"ה ואנהו כמאן סברוה.

6. הרמב"ן במלחמות כתובות פרק ה' קורא אותה כיצד נכתבה המשנה.

7. כתב בעל צמח דוד בסדר רבנן סבוראי בזה הלשון: „ודע שרב שרירא גאון בתשובתו המובאת בספר יוחסין דף ק"ז והראב"ד בספר קבלתו לא נתכוונו יחד בכל מקום בסדר רבנן סבוראי ובסדר הגאונים ולא ידענו באיזה דרך נלך, אך מאחר שרב שרירא גאון ז"ל היה קרוב להם בזמן יותר מהראב"ד ז"ל וגם הגאונים היו בית אבותיו של רב שרירא נ"ל שהוא יותר מוחזק בידיעת זמנו ותולדות אבותיו מאיש אחר, על כן נניח בזה סדר קבלת הראב"ד ז"ל אך בהיות שתשובת רב שרירא איננה מסכמת לנו בכל הזמנים על כן לפעמים נקח כפתור מזה ופרח מזה והיו לאחדים בידינו" עד כאן לשון צמח דוד.

והנה הבעל צ"ד חשב שלהראב"ד היה מעין אחר לבד ממנו שאב הראב"ד ז"ל סדר קבלתו ואם איננו מסכים לדברי רב שרירא לא נדע מה לעשות ועל מי נסמוך. אך באמת לא היה להראב"ד מעין אחר כי אם אגרת רב שרירא, אשר באה לידו ממעתיק סכל אשר העתיק בשבוש והחליף גאוני סורא „בגאוני פומבדיתא ולהפך, על כן אין לסמוך כלל על דברי הראב"ד ואין שום תועלת בספרו כי אנו אין לנו אלא דברי רב שרירא ובפרט לפי נוסח טופס מגומגים ובדפוס חדש שאני הוצאתי לאור ה"ל, וסדר תנאים ואמוראים הוא המעין הראשי ואגרת רב שרירא המעין השני. ואין תועלת בספר הראב"ד כי אם מפטירת רב האי ואילך וחכמי ספרד אשר היו קרוב לזמנו ואשר ישען על יתר דבריו הוא שוען על משענת קנה רצוץ.

ובדרך אגב אמרתי להעיר בכאן על דבר אחד בדברי הראב"ד שהתפלאו על זה כותבי סדרי הדורות שהביא את רבינו תם ולא הביא זקנו רש"י ז"ל. ונראה לי להגיה דברי הראב"ד ולהוסיף איזה מלות ולהכניס בסוגר ויהיה דבריו כזה: „ושמענו שבארץ צרפת היה חכם גדול ורב מובהק [שמו רבינו שלמה ונכדו] חכם גדול ורב מובהק במדינת דומרוג שמו רבי יעקב השם ישמרהו ויחייהו ויזכהו ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל". ואנחנו מוכרחים לזאת ההגהה שהרי הוא אומר „ושמענו שבארץ צרפת **היה** חכם גדול ורב מובהק", ומאי **היה** שהיה כבר, ואח"כ

אומר „ה' ישמרהו ויחייהו" עתה, ואם כן קשיא רישא לסיפא? אך אם נגיה כהגהתי יבוא הכל על מקום בשלום.

וה' יאיר עיני עוד בטרם אלך ואיננו כי קרבו ימי ללכת בדרך כל הארץ, אני אשר הייתי כשה אובד זה יותר מששים שנה, מארץ פולין לברלין, ומברלין ללונדון, ומלונדון לפריז.

וזאת הברכה אשר אני אברך לפני מותי לכל אשר הטיבו עמי וברכת אובד תבוא בברלין: על חברת קולטור פראיין; בלונדון שר משה מונטיפיורי, ומשנהו דוקטור לוי, והדוקטור מרדכי קלישר ממונה על אוצרות צדקות בית רוטשילד, הרבנים הגדולים דוקטור אדלר ודוקטור ארטום; ובפריז גדולי המעשה בית השר יוסף גינסבורג ובנו השר לב טוב הערץ ואתנו האדון פולד והשרות נשותיהם, והשר קייד נסים והחכם שלו ר' יהודה שתרוג והשר בישפסהיים. וגדולים בחכמה: הכהן הגדול ר' אברהם אלכילע כהן, והיושב על כסא שלמה המנוח מונק ר' יוסף דירנבורג ורעי נאמני ר' מיכאל ערלנגר בן צדיק הרב ערלנגר זכרונו לברכה, ונשמת החכם ר' שלמה ז"ל מונק.

ואתם הדבקים בה' חיים כולכם היום! ואני אלך ואכנס לחיים ארוכים חיים שאין אחריהם מות כי בא העת לחנה אחרי הימים הרבים של צער מצאתי משכן אני עד הימים האלה בתשכה שנת התרל"ג עברו שנות ימי חיים שתי שנים על שנות מלך אחד אשר עד היום חי וקים.

———————

א

שאלה זו מרבינו האיי גאון ז"ל *)

ושאלתם דלגברא דזיל ביה מלתא למידן גבי דיינא דבציר מניה היכי עביד ולא עוד אלא דאיכא ביניהו תהדות ואיכא משוי שליח או לא ואי משוי שליה וקאמר דלית ליה למימר לתקוני שדרתיך ולא לעותי אלא כל דמיענש מקבלינן כיפינן ליה לבעל דין למיתב בהדיה אי לא ואי הוי מיהו תוב עם הארץ כיפי ליה אי לא.

תשובה הכין חזינן דמ"ם נתבע לא מצי משוי שליה ולא לאקופי אפישרופא דמהדר שבועה לתובע ותובע גופיה אמרינן ביה [מרובה ע' ע"א] אמרי נהרדעי כל אורכתא דלא כתיב ביה זיל דון וזכי והנפיק לנפשך לאו אורכתא היא נתבע מאי אית ליה דמהנפק ליה שליהא לנפשיה ועוד מנא ידע מאי אמר תובע דליהדר תשובה ואי מפליג ההוא נתבע מן ההוא דיינא מיראי זילא ביה מלתא למיתב קמיה ולא שפיר לא איכפי ליה למיתב קמיה ודלמא ההוא תובע קא בעי למפקיה מניה ולענין שהדותא אמרינן [שבועות העדות ל' :] אמר רבה בר הנה [ע"ש] האי צורבא מרבנן דידע שהדותא וזילא ביה מלתא למיזל גבי דיינא דבציר מניה לאסהודי קמיה לא ליזול ואמר רב שישא אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול הרי זה לא יטול ותביעתא דתובע נמי לא פקעה אלא מתעבדא תקנתא דמבעיין מן דאיכא התם מן חכימי ומעיינין ביניהון ושמע לנא דמר שר שלום **) גאון מהסיא הוה קא קביל מניה נ יס י בר ריש

---

*) השאלה והתשובה הזאת מרב האיי עדיין לא נדפסה בשום ספר וראויה להיות נודעת לחכמי ישראל אחרי שהיתה מגלת סתרים קרוב לאלף שנים.

**) מר שר שלום גאון היה גאון בערך אלף ק"ס לשטרות [ד' אלפים תר"ע ליצירה]. ונראה שהיה חתן ראש גולה ושם אשתו היתה כנירה או מנורה, ונסי היה בן ראש גולה אחי מנורה ואחר מתה היתה מריבה בינו ובין שר שלום ע"ד ירושת אשת הגאון שהיה לנסי טענה על הירושה והיתה פחיתות הכבוד להגאון לעמוד לפני ב"ד משום שהיו תלמידיו על כן עשה בית דין שואל פסק ביניהם

גלותא משום עזבון ד מ נ ו ר ה אחתיה ואתרמו מובהרים דרבנן דמתא מחסיא ועינו ביניהן ש מ ו ש וכן כתבו ביה אנהנא רבנן דלתהתא התימננא אמר לנו מרנא ורבנא שר שלום ריש מתיבתא דרבנן בריה דריש גלותא קא מהנפיש מיליה וקבל דאית ליה דינא בהדאי וצריכננא לאסתלוקי מן חשדא דבריתא וצריך אני לצאת ידי הבריות כדרך שחייב אני לצאת ידי המקום וניהא לי דשמעו רבנן מילי ותשובה דלי ומאי דאיכא מן דינא נפיק לקושטא ואי מצטרכא מילתא ורבנן דפים מפשטא ואמרנא ליה לרבנא נסי סדר מילך באנפנא והכין אמר וכדשמעינא גאון לאילין טענתא אמר כך וכך ולפום הכין כי דחזי ליה להא מלתא מתעביד בהדי הדין גברא רבא מאי דלא זילא ביה ולא פקע דינא דתובע ואיתבעי ליה לההוא גברא לעיוניה על נפשיה דגנאי גדול הוא וכדמעשה דרבי אמי ורבי ינאי [חזקת הבתים ס׳.] באילן נוטה וכד אשכח רבי בנאה [שם נ״ה.] דכתיב באבולא כל דיינא דליתבעי לדינא לא שמיה דיין אמר להו אלא מעתה אתא אינש מעלמא ומזמין ליה לדינא פסליה אלא כל דיין דמתקרי לדין ומפקין מניה ממונא בדין לא שמיה דיין.

ב

*) שאלה זו מרבינו האי גאון ז״ל הא דתנן הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי בכח בעושר ובחכמה ובשנים מספר הדורות

אלא בפני הגאון וקראו זה הפסק שמוש וזה הלשון „שמושא" מורה על ספר או איזה כתב לא נודע לי כי אם מצאן או בשמושא רבא על הלכות תפילין המיוחס לזה רב שר שלום גאון.

ונראה שהתשובה הזאת לא ראו אותה הגאונים וגדולי הפוסקים שבאו אחרי רב האיי שהרי המה פסקו שאין מכריחין לתלמיד חכם שיעמוד בדין עם הארץ משום כבוד התורה אבל ת״ח עם ת״ח קטון ממנו או שיעמוד ת״ח לפני ב״ד קטון ממנו מזה לא דברו. ונראה שגם רב אלפס והרי״ן מגש והרמב״ן לא ראו התשובה הזאת, עיין בראשוני הפוסקים רא״ש שבועות העדות וחשן משפט סימן קכ״ד.

*) גם השאלה והתשובה הזאת ראויה להיות במגלה נמהרת ממגלת סתרים של רבינו נסים גאון שהוא ואביו רבינו יעקב שאלו כיצד נכתבה המשנה,

לפניו הוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש אע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואמרו דור רביעי ישובו הנה.

תשובה דע כי הזכות האמורה כאן בדבר שזוכה לחבירו בדבר לקנותו כאותה ששנינו אדם זכה להם על ידי אחר ושנינו [עירובין פ"ז מ"ו] וכזכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים ועוד שנינו אם היתה עוברה זכתה לו והרבה כאלו וכן היא אומר כל המתנות האלה שהקב"ה נותן לבנים זכו להם בחן אבותיהם וקנו אותם הבנים קודם שיולדו כמו אברהם אבינו ולבניו בארץ שנאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת לא אמר אתן אלא נתתי מלמד שחתוכה היא להם בזכות אברהם ואף זכה להם במספר הדורות שעתידין לעמוד אחריו עד שירשו את הארץ שכך נאמר לו ודור רביעי ישובו הנה והוא הקץ שנחתך להם לגאולת מצרים ואחר כך יעקב זכה להם לישראל במספר הדורות שגלויין לפני הקב"ה שהם עומדים עד קץ גלותם ועוד דע כי התנאים המדקדקים כך שונים האב זוכה לבן בניו בכח ומפרשים כי אדם הראשון זכה לבניו בכל מה שמגיע אליהם כמו שפירשו רבותינו (ע"ז ה') זה ספר תולדות אדם אמר ריש לקיש מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור וחכמיו דור דור ושופטיו ופרנסיו ודורשיו וזהו ששנינו כאן קורא הדורות מראש ואפילו הוא זכה במספר הדורות העומדים עד קץ המשיח שיחרב כל העולם ואשר שנינו מספר הדורות לפניו יש מפרש שגלוי לפני הקב"ה מספר הדורות שהם עומדים ויש שהם אומרים אין כאן זכר לשם אלא זכרו של אב ודורות שיעמדו לאחריו טרם יעמדו הם לפניו כל דור שקרוב לו לפנינו ושאחריו לפני הדור הג' עד סוף כל הדורות אלו דברי הגאון.

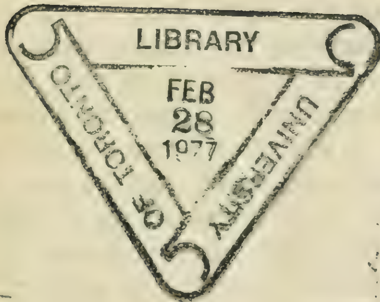
והר' נסים הוסיף במגלת סתרים שלו וכך כתב ואנא לפום עניות דעתי אתברר לי פירושא אחרינא והכין סבירא לי כי עיקר הדבר הזה הוא מה שאמרו רבותינו בגמרא דיום הכפורים [יומא בסופה פ"ז.] אשריהם הצדיקים לא דיים שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לאהרן שראויין לישרף כנדב ואביהו שנאמר הנותרים אלא שעמד להם זכות אביהם אוי להם לרשעים לא דיין שחייבין עצמן אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לכנען

שראויין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל אלא שהובת אביהם גרמה להן ואיכא בקרא נמי מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ביראת י"י מגדל עוז ועיין רבי עקיבא בקראי ומצא שהצדיקים זוכין לבניהם בה' דברים הללו והם הנוי והכח והעושר והחכמה והשנים ושנה אותם במשנה הזאת ואתו אמוראי ופרשו קרא דכל חד וחד מהני והכי גרסי בני מערבא [ס"א.] בפ' האשה נקנית תמן תנינן האב זוכה לבניו בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים בנוי והדרך על בניהם בכח גיבור בארץ יהיה זרעו בעושר נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשנים למען ירבו ימיכם וימי בניכם זב תשיש כי הויבות מתשת כחו נמצא הצדיק זוכה לבנו בכח והחייב בתשישות כח מצורע עזוב כי המצורע מתגנה על הבריות זה תחת הנוי ומחזיק בפלך בור פירש בור שאין בו חכמה ונופל בחרב קצר ימים תחת השנים והסר לחם עוני תחת עושר הרי נמצא שהצדיק זוכה לבניו והחייב מחייב להם בה' דברים חילופם וגרסינן נמי כדאתא שלמה למיקטל ליואב א"ל אביך גזר עלי ה' דברים קבלן ואנא מתקטל וקבלון וכולהון קמו בדבית דוד מאן דאמר אסתוגים וכולי ובגמרא דילן בסנהדרין בסוף נגמר הדין אמר רב יהודה אמר רב כל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו זב מרחבעם וגרסי נמי בני מערבא בלא שנויא ואיתא נמי בהגדה דשמואל הרי נתברר לך טעם רבי עקיבא בטשנה זאת וכי הה' דברים השנוים בה יש להם אסמכתא מן הפסוק לא שנו אותו והרי בגמרא דאלו הן הנחנקין גרסי בני מערבא לההיא דתנן באבות תני ר' שמעון בן מנסיא אומר הנוי והכח והעושר וההכמה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם מה טעמא עטרת תפארת בדרך צדקה תמצא עטרת זקנים בנים ותפארת בנים אבותם תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר ונגד זקניו כבוד תני רשב"ג אומר אלו שבע מדות שאמרו חכמים בצדיקים כולם היו ברבי מאן הוא רבי יהודה נשיאה אמר רבי אבהו הוא רבי הוא רבי יהודה הנשיא הוא רבי הקדוש וזה ששנינו בתשלום המשנה מספר הדורות לפניו היא הקץ כך פירושו כי הקב"ה אע"פ שכל התעלומות גלויות לפניו ויודע מה שעתיד להיות ומבין כל

ימיו של עולם ושעותיו ורגעיו לא חשב הקצים אלא בדורות ולא הגיד ימיו ושנותיו של קץ ורגעיו אע״פ שהן גלוים לפניו אלא התך הקצים דורות דכתיב קורא הדורות מראש כלומר מתחלת ברית העולם התך לו קץ ידוע כך וכך דור עתיד לעמוד וזהו לדבר שהרי שהתך קץ כצרים ד׳ מאות שנה הזר ואמר דור רביעי ישוב הנה כלמדך שהדורות לפניו הוא הקץ והוא יתעלה שמו יודע באיזו יום ובאיזו שעה ובאי זו רגע כן הדור יהיה תשלום הקץ זה פירוש הדבר ובתוספות דעדיות מפורש שכך הוא הדבר הזה ומפרש בה נמי כי החכמים חולקים על רבי עקיבא וקא סברי שאין האב זוכה לבן בה׳ דברים הללו אלא על הפרק שעדין לא הגיע לשנת חיוב המצות אבל משהגיע לפרק אם צדיק הוא זוכה לעצמו ואם לאו אין אביו זוכה לו והכין תניא בתוספתא דעדיות ה׳ דברים היה רבי עקיבא דורשן כמו הגדה ותניא נמי בבחירתא הרי הוא אומר את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות פירש זו נמי על עיקר משנה הראשנה נשנית כי כל הקצים לפני הקב״ה דורות הם ואפילו קץ שנותיו של אדם דורות הם קצוצים וזו הוא פירוש שני דורות שהב״ה הותכן להיי האדם אם הוא צדיק הוא מםלא כל הדורות שקצצו לו שנאמר את מספר ימיך אמלא ושאר כל אדם מי שזוכה משלימין לו שנותיו לא זכה פותחין לו משנותיו דברי רבי עקיבא וחכמים אומרין זכה מוסיפין לו על שנותיו הדורות הקצוצין לו לא זכה פותחין לו מהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשר שנה דאלמא מוסיפין למי שזכה אמר להם משלו הוסיפו לו פירוש כדאמר רבי עקיבא זכה משלימין לו אמר להם רבי עקיבא הרי הוא אומר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא בא מנשה לעולם פירש דאלמא שני הדורות שהיו קצוצים לו מעיקרא השלימו לו לא שהוסיפו לו כלום ולפי שט״ו שנה הוסיפו לו משלו ובהם נולד מנשה קאמר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו שאלו ימי חייו הקצובין לו הרי זולת הט״ו שנה שהוסיפו לו ובתוכם לא היה נולד לו ולד מאין נולד יאשיהו ועדין מנשה לא בא לעולם אמרו לו וכי נאמר נולד לבית דוד מחזקיה והלא לא נאמר אלא לבית דוד בין מחזקיה בין מאחר ומבית דוד איתא ביבמות בפרק החולץ יבבראשית רבה דר׳ אושעיה אמרינן

ריש לקיש משום בר קפרא תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה ונתוספו לו ט"ו שנה כדכתיב הנני מוסיף על ימיך ט"ו שנה ונראין הדברים הללו כרבנן דאמרי זכה מוסיפין לו.

Sherira ben Hanina
Igereth Rav Sherira Ga'on